

Województwo
Śląskie

Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim na lata 2021-2025 (projekt)

Opracowanie:

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, zespół w składzie:

Małgorzata Grządziel

Józefina Gajda

pod kierunkiem:

Grzegorza Baranowskiego – Dyrektora Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego

Spis treści

WPROWADZENIE	4
I. Przemoc w rodzinie w świetle obowiązujących przepisów prawa	5
II. Przemoc w rodzinie – podstawowe informacje	8
III. Realizacja <i>Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Województwie Śląskim na lata 2014-2020</i>	14
IV. Przemoc w rodzinie – diagnoza problemu	29
V. Analiza SWOT	46
VI. Program ochrony ofiar przemocy w rodzinie	48
VII. Monitoring i ewaluacja realizacji <i>Programu</i>	51
VIII. Ramowy program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec sprawców przemocy w rodzinie	53

WPROWADZENIE

Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim na lata 2021-2025 stanowi realizację zapisów art. 6 ust. 6 ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r., poz. 218 ze zm.), który określa następujące zadania samorządu województwa:

- opracowanie i realizacja wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- inspirowanie i promowanie nowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie;
- opracowywanie ramowych programów ochrony ofiar przemocy w rodzinie oraz ramowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie;
- organizowanie szkoleń dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim na lata 2021-2025 jest kontynuacją i uzupełnieniem zadań podejmowanych przez Samorząd Województwa Śląskiego w ramach *Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Województwie Śląskim na lata 2014-2020*. Podczas opracowywania *Programu* korzystano z doświadczeń zdobytych w trakcie realizacji poprzedniej edycji *Programu*, diagnozy problemów związanych z przemocą w rodzinie, jak również ze wsparcia powołanego przez Zarząd Województwa Śląskiego zespołu specjalistów, w skład którego weszli przedstawiciele pomocy społecznej, oświaty, policji, służby więziennej, wymiaru sprawiedliwości, administracji rządowej, samorządów oraz organizacji pozarządowych.

Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim na lata 2021-2025 odnosi się do funkcjonującego w regionie systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, proponując działania wzajemnie się przenikające oraz uzupełniające. Wielowymiarowy charakter problemu powoduje konieczność wdrażania szerokiego wachlarza oddziaływań, co tym samym wpływa na współpracę w tym celu szerokiego grona partnerów i współrealizatorów, w tym w szczególności z jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej, innych instytucji publicznych, organizacji pozarządowych oraz pozostałych podmiotów działającymi na rzecz przeciwdziałania przemocy, w tym również podmiotów sektora prywatnego.

Celem głównym *Programu* jest *Wzmocnienie oddziaływań na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim*. Cele operacyjne i zadania umożliwiają realizację szerokiego wachlarza oddziaływań profilaktycznych, edukacyjnych, pomocowych oraz wspierających. Zakłada się, że interdyscyplinarny charakter oddziaływań proponowanych w *Programie*, przyczyni się do zmniejszenia rozmiarów i skutków przemocy w rodzinie w województwie śląskim.

Projekt *Programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim na lata 2021-2025* poddano konsultacjom

Środki finansowe na realizację *Programu* pochodzą z budżetu Województwa Śląskiego, zgodnie z planem budżetu Województwa na dany rok. Zakłada się możliwość realizacji projektów współfinansowanych z innych źródeł. W przypadku zadań realizowanych wspólnie z innymi podmiotami przewiduje się możliwość współfinansowania działań.

I. Przemoc w rodzinie w świetle obowiązujących przepisów prawa

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.) w art. 18 i 71 wskazuje, że instytucja rodziny jest objęta szczególną ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej, a jej dobro Państwo ma obowiązek uwzględnić w swej polityce społecznej, zwłaszcza poprzez udzielanie szczególnej pomocy rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji społecznej. Artykuły od 30 do 33 Konstytucji dotyczą wolności, praw i obowiązków człowieka i obywatela. W tym zakresie dla realizacji zadań z obszaru przeciwdziałania przemocy w rodzinie istotna jest zasada nienaruszalności i poszanowania godności człowieka, która jest niezbywalna i jako taka podlega ochronie władz publicznych oraz zasada równouprawnienia płci, która wskazuje, że kobieta i mężczyzna mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym. Zgodnie z art. 72 Konstytucji, Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka, a każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją.

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa (tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r., poz. 1668 ze zm.)

Podstawą prawną o charakterze zasadniczym dla funkcjonowania samorządu województwa jest ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r., poz. 1668 ze zm.), która w art. 14 wskazuje zakres przedmiotowy działalności samorządu województwa poprzez przykładowe wyliczenie zadań o charakterze wojewódzkim określonych ustawami. Zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie wpisują się w następujące obszary działalności samorządu województwa – edukacja publiczna, w tym szkolnictwo wyższe, promocja i ochrona zdrowia, pomoc społeczna, wspieranie rodziny i systemu pieczy zastępczej, polityka prorodzinna.

Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r., poz. 1876 ze zm.)

Celem pomocy społecznej jest umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężenie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości. Pomoc społeczną, w tym zadania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, organizują m.in. organy samorządu terytorialnego. Do zadań samorządu województwa w obszarze tym należy m.in. opracowywanie, aktualizowanie i realizacja strategii wojewódzkiej w zakresie polityki społecznej będącej integralną częścią strategii rozwoju województwa obejmującej w szczególności programy: przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, wyrównywania szans osób niepełnosprawnych, pomocy społecznej, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz diagnozowanie i monitorowanie wybranych problemów społecznych w regionie.

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r., poz. 218 ze zm.)

Wojewódzki program przeciwdziałania przemocy w rodzinie stanowi realizację zapisów ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r., poz. 218 ze zm.). Zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie przypisane samorządowi województwa zostały określone w art. 6 ust. 6 powyższej ustawy: „Do zadań własnych samorządu województwa należy w szczególności: 1) opracowanie i realizacja wojewódzkiego programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie; 2) inspirowanie i promowanie

nowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie; 3) opracowywanie ramowych programów ochrony ofiar przemocy w rodzinie oraz ramowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie; 4) organizowanie szkoleń dla osób realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.” Ponadto, w art. 9 ust 1 cytowanej powyżej ustawy ustanowiony został obowiązek współdziałania organów administracji samorządowej z organizacjami pozarządowymi oraz kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie udzielania pomocy osobom dotkniętym przemocą, oddziaływania na osoby stosujące przemoc oraz podnoszenia świadomości społecznej na temat przyczyn i skutków przemocy w rodzinie.

[Ustawa z dnia 26 października 1982 roku o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi \(tekst jednolity: Dz. U. z 2019 r., poz. 2277 ze zm.\)](#)

Komplementarnym wobec ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie aktem prawnym jest ustawa z dnia 26 października 1982 roku o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tekst jednolity: Dz. U. z 2019 r. poz. 2277 ze zm.). Łączy ona zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie z przeciwdziałaniem alkoholizmowi nakładając na samorząd województwa obowiązki realizacji zadań ujętych w art. 1 i następujących, tj.: „Art. 1 ust 1. Organy administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego są obowiązane do podejmowania działań zmierzających do ograniczania spożycia napojów alkoholowych oraz zmiany struktury ich spożywania, inicjowania i wspierania przedsięwzięć mających na celu zmianę obyczajów w zakresie sposobu spożywania tych napojów, działania na rzecz trzeźwości w miejscu pracy, przeciwdziałania powstawaniu i usuwania następstw nadużywania alkoholu, a także wspierania działalności w tym zakresie organizacji społecznych i zakładów pracy; 2. Organy, o których mowa w ust. 1, popierają także tworzenie i rozwój organizacji społecznych, których celem jest krzewienie trzeźwości i abstynencji, oddziaływanie na osoby nadużywające alkoholu oraz udzielanie pomocy ich rodzinom, jak również zapewniają warunki sprzyjające działaniom tych organizacji; 3. Organy, o których mowa w ust. 1, współdziałają również z Kościołem Katolickim i innymi kościołami oraz związkami wyznaniowymi w zakresie wychowania w trzeźwości i przeciwdziałania alkoholizmowi.” Ustawodawca w art. 2 ust. 1 przywołanej ustawy wskazał, że zadania w zakresie przeciwdziałania alkoholizmowi wykonuje się przez odpowiednie kształtowanie polityki społecznej, w szczególności przeciwdziałanie przemocy w rodzinie.

[Krajowy Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie](#)

Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim na lata 2021-2025 uwzględnia rekomendacje zawarte w Krajowym Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie, który określa działania w zakresie zapewnienia ochrony i udzielania pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie, prowadzenia programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie, podnoszenia świadomości społecznej na temat przyczyn i skutków przemocy w rodzinie oraz promowania metod wychowawczych bez użycia przemocy, a także upowszechnienia informacji o możliwościach i formach udzielania pomocy zarówno osobom dotkniętym przemocą, jak i stosującym przemoc w rodzinie. Dokument przypisuje odpowiedzialność podmiotom i jednostkom za jego realizację oraz określa sposób monitoringu i sprawozdawczości zadań. W przypadku wprowadzenia w ramach kolejnej edycji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie zadań nie ujętych w Programie Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Województwie Śląskim na lata 2021-2025 będzie on podległ aktualizacji.

[Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”](#)

Jednym z obszarów priorytetowych Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” jest obszar: *Województwo śląskie regionem przyjaznym dla mieszkańca*, w którym wskazano cel operacyjny *Wysoka jakość usług społecznych, w tym zdrowotnych*. Cel ten zakłada m.in.

podnoszenie dostępu do usług wspierających funkcjonowanie rodziny, w tym opieki wychowawczej nad osobami zależnymi.

Strategia Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2020-2030

Celem generalnym Strategii Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2020-2030 jest *wysoka jakość życia mieszkańców województwa śląskiego i aktywna społeczność regionalna*. Do przeciwdziałania przemocy w rodzinie odnosi się cel strategiczny 6 – *Profilaktyka i rozwiązywanie problemów uzależnień oraz przeciwdziałanie przemocy w rodzinie*, kierunek działań 6.5 – *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie*.

Program przeciwdziałania uzależnieniom w województwie śląskim na lata 2021-2030 (projekt)

Program przeciwdziałania uzależnieniom w województwie śląskim na lata 2021-2030 (projekt) stanowi jeden z programów operacyjnych Strategii Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2020-2030. Zjawisku przemocy w rodzinie często towarzyszy problem uzależnienia od alkoholu – stwierdzono korelację pomiędzy stanem nietrzeźwości osoby stosującej przemoc w rodzinie a występującymi epizodami przemocy. Program odnosi się do problematyki przemocy w rodzinie, określa cele operacyjne, które zapewniają realizację zadań związanych z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym.

II. Przemoc w rodzinie – podstawowe informacje

2.1 Definicje

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r., poz. 218 ze zm.) definiuje przemoc w rodzinie jako *jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny – osób najbliższych, a także innych osób wspólnie zamieszkujących lub gospodarujących, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą.*

W szerszym kontekście ujmuje problem Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej z dnia 11 maja 2011 roku (Dz. U. z 2015 r., poz. 961): przemoc domowa to *wszelkie akty przemocy fizycznej, seksualnej, psychologicznej lub ekonomicznej zdarzające się w rodzinie lub gospodarstwie domowym, lub między byłymi, lub obecnymi małżonkami, lub partnerami, niezależnie od tego czy sprawca i ofiara dzielą lub dzielili miejsce zamieszkania, czy nie.* Konwencja w odniesieniu do przemocy w rodzinie rozszerza definicję o aspekt trwania związku czy wspólne zamieszkanie ofiary i sprawcy. Ponadto, uznaje dzieci za ofiary przemocy także w sytuacji, gdy były one świadkami przemocy w rodzinie.

W perspektywie psychologicznej przemoc określa się jako intencjonalne działanie lub zaniechanie działania jednej osoby wobec drugiej, które wykorzystując przewagę sił narusza prawa i dobra osobiste jednostki, powodując cierpienie i szkody. W tej definicji podkreślić należy jej cztery elementy:

- intencjonalność – przemoc jest zamierzonym działaniem i służy kontrolowaniu i wymuszeniu podporządkowania jednej osoby drugiej,
- przewagę sił – jedna osoba jest silniejsza fizycznie, psychicznie, materialnie, zawodowo, społecznie lub w innym wymiarze i wykorzystując swoją przewagę oddziałuje na osobę słabszą po to, by wymusić podporządkowanie,
- działanie lub zaniechanie działania jednej osoby narusza prawa i dobra osobiste drugiej osoby – jedna z osób w związku daje sobie prawo by bić, obrażać, krytykować drugą osobę, zabierać lub niszczyć jej własność; nie liczy się z potrzebami, życzeniami, protestami, uczuciami partnera; traktuje go przedmiotowo,
- osoba, wobec której stosowana jest przemoc doznaje cierpienia i szkód – konsekwencje doświadczanej przemocy mogą być wymierne lub nie, widoczne lub niedostrzegalne, natychmiastowe bądź odroczone w czasie.

2.2 Rodzaje przemocy

Przemoc zalicza się do złożonych i chronicznych zdarzeń traumatycznych. Jest problemem psychospołecznym, na który narażeni są zarówno dorośli, jak i dzieci na całym świecie¹.

Badacze wskazują na cztery czynniki sprzyjające pojawieniu się przemocy w rodzinie:

- międzypokoleniowy przekaz wzorców przemocy – dziecko, które cierpiało wskutek przemocy w rodzinie, było jej świadkiem, samo prawdopodobnie będzie stosowało przemoc w swojej

¹ Agnieszka Widera-Wysoczańska, *Mechanizmy przemocy w rodzinie. Z pokolenia na pokolenie*, Warszawa, 2010, s. 23.

rodzinie, powieli przekaz kulturowy dotyczący dominacji płci, pełnienia określonych ról w rodzinie, mitów i stereotypów ich funkcjonowania oraz stylu życia,

- niski status socjoekonomiczny – niskie zarobki, bezrobocie, zagrożenie utratą pracy powodują stres, który bywa tłumiony alkoholem – narastająca frustracja może prowadzić do odreagowania poprzez przemoc wobec członków rodziny,
- izolacja społeczna rodziny – brak bądź niska jakość i częstotliwość relacji rodziny w środowisku rodzinnym, sąsiedzkim, wśród znajomych,
- stres społeczny – przemiany społeczne związane z pracą, groźba jej utraty lub bezrobocie; stres społeczny w połączeniu z izolacją rodziny, niskim statusem ekonomicznym a także posiadaniem określonym wzorcem funkcjonowania może powodować przemoc².

Ze względu na emocjonalne aspekty zachowania sprawców, można dokonać następującego rozróżnienia przemocy:

- przemoc gorąca – naładowana jest złością, gniewem i agresją. Jest ekspresyjna – towarzyszą jej krzyki, wyzwiska, rękoczynny, impulsywne zachowania, gwałtowne zadawanie bólu. U jej podstaw leżą intensywne, negatywne przeżycia związane z frustracją, zablokowaniem dążeń, niespełnieniem pragnień i oczekiwań. Agresja pozostaje niepowstrzymana i dosięga osoby najbliższe. Ofiary zazwyczaj nie są zdolne do obrony, a sprawca funkcjonuje w poczuciu bezkarności³.
- przemoc chłodna – wpisana w kulturę, obyczaj, sprawca realizuje utrwalony wzór postępowania, który praktykuje z premedytacją. Przemoc chłodna rozwija się na gruncie autorytarnych modeli współżycia społecznego, bywa też odbiciem autorytarnych stosunków panujących w rodzinie. Sprawca takiej przemocy znajduje usprawiedliwienie dla swoich czynów nawet wówczas, gdy jest świadomy cierpienia jakie powoduje⁴.

2.3 Formy przemocy

Należy mieć na uwadze, że przemoc jest zjawiskiem dotyczącym nie tylko jednostki (rodziny) wyobcowane ze społeczeństwa. Nie są od niej wolne rodziny powszechnie uznawane za wzorowe, pełne, pozbawione problemu uzależnienia, „dobrze wyglądające” na zewnątrz. Najbardziej znany podział form przemocy wprowadza rozróżnienie na przemoc fizyczną, psychiczną (nazywaną również emocjonalną), seksualną oraz ekonomiczną. Wyróżnia się również zaniedbanie jako formę przemocy wobec ofiary.

Przemoc fizyczna – są to nieprzypadkowe obrażenia ciała poniesione w wyniku przemocy ze strony sprawcy, z którym ofiara pozostaje w relacji bliskości. Celem sprawcy takiej przemocy jest zadanie bólu, poniżenie, kontrolowanie i zmiana zachowań ofiary. Przemocy fizycznej zawsze towarzyszy przemoc psychiczna.

Przemoc psychiczna – jest to psychiczne znęcanie się nad drugą osobą, poniżanie i upokarzanie, odrzucenie. U ofiary powoduje brak chęci podejmowania jakichkolwiek działań, zmierzających do przerwania ciągu aktów przemocy. Celem sprawcy jest pozbawienie ofiary mocy, tak by pozostała niezdolna do działań w obronie własnej. Przemoc psychiczna towarzyszy zwykle przemocy fizycznej, seksualnej, ekonomicznej a także zaniedbania⁵.

² Jadwiga Mazur, *Przemoc w rodzinie. Teoria i rzeczywistość*, Warszawa, 2002, s. 89-92.

³ Jerzy Mellibruda, *Przeciwdziałanie przemocy domowej*, Warszawa, 2009, s. 14.

⁴ Ibidem, s. 15.

⁵ Jadwiga Mazur, *Przemoc w rodzinie...*, op. cit., s. 43-44.

Przemoc seksualna – polega na zmuszaniu innej osoby do aktywności seksualnej – wbrew jej woli, bez jej zgody (zwłaszcza mając świadomość, że boi się odmówić), jak również, gdy osoba pokrzywdzona nie jest w pełni świadoma tego, co się dzieje. Przymus polega na użyciu siły fizycznej bądź na groźbach jej użycia⁶. Służy ona zaspokojeniu potrzeb sprawcy (osoba krzywdzona traktowana jest jak przedmiot) dotyczących głównie poczucia mocy, władzy, wartości a także przyjemności seksualnej. Ofiara ponosi konsekwencje w postaci utrudnionego lub mniej harmonijnego rozwoju emocjonalnego, intelektualnego, społecznego i moralnego niż potencjalnie jest on możliwy⁷.

Przemoc ekonomiczna – jest ona formą przemocy psychicznej i jest definiowana jako zachowania mające na celu kontrolę zdolności jednego partnera wobec drugiego do nabywania, utrzymywania i korzystania z zasobów ekonomicznych gospodarstwa domowego. Celem nadużyć ekonomicznych jest utrzymanie dominacji, kontrola partnera lub przerzucenie na niego odpowiedzialności za koszty utrzymania domu a także znęcanie się. Często praktyką jest podejmowanie przez sprawcę działań uniemożliwiających ofierze dostępu do konta bankowego, wydzielanie i kontrola wydatków oraz utrudnianie podjęcia pracy lub podejmowanie działań powodujących jej stratę. Sprawca uzależnia przekazanie środków finansowych na utrzymanie rodziny od spełnienia jego warunków i poprzez szantaż zmusza partnera do uległości i posłuszeństwa. Przemocą ekonomiczną jest też kontrolowanie dostępu do opieki zdrowotnej, edukacji, wyłączenie z podejmowania decyzji finansowych, brak uprawnień do posiadania, korzystania oraz rozporządzania rzeczami z zakresu prawa własności. Przemocą ekonomiczną jest również niszczenie rzeczy osobistych lub stanowiących wspólną własność⁸.

Zaniedbanie można najkrócej zdefiniować jako naruszenie obowiązku opieki ze strony osób bliskich – rozumiane jest jako niezapewnienie zaspokojenia podstawowych potrzeb. Ta forma przemocy jest najczęściej spotykana w stosunku do osób zależnych od sprawcy (np. dzieci, osób z niepełnosprawnością, osób starszych). Zaniedbanie można podzielić na fizyczne i psychiczne:

- zaniedbanie fizyczne przejawia się poprzez niedostarczanie np. jedzenia, ubrania, schronienia, brak należytej opieki, w tym lekarskiej, szczepień, higieny; to również pozostawienie dziecka bez opieki, przez co naraża się je na niebezpieczeństwo.
- zaniedbanie psychiczne jest to emanowanie obojętnością, nieokazywanie pozytywnych uczuć, lekceważenie emocjonalne, lekceważenie psychicznych potrzeb ofiary⁹.

Stosowanie przemocy daje sprawcy efekty nagradzające, pozwala na natychmiastowe rezultaty przez co staje się atrakcyjne. Powtarzana powoduje, że sprawca poprzez wywieranie wpływu na rodzinę otrzymuje wzmocnienie. Jeśli po epizodzie przemocy nie ma reakcji obronnej ofiary, sprawca uznaje taką sytuację za przyzwolenie na dalszą przemoc¹⁰.

2.4 Mechanizmy przemocy

Doświadczenie jednorazowej napaści bądź długotrwałej przemocy i stresu powoduje trwałe następstwa w życiu psychicznym ofiary. Dochodzi do wykształcenia się poważnych zaburzeń utrudniających codzienne funkcjonowanie, takich jak: stres pourazowy czy depresja, które są

⁶ Małgorzata Czarkowska, *Przeciwdziałanie przemocy wobec kobiet w rodzinie w praktyce organów ścigania, wymiaru sprawiedliwości i innych instytucji*, Warszawa, 2014, s. 31.

⁷ Agnieszka Widera-Wysoczańska, *Mechanizmy przemocy w rodzinie...*, op. cit., s. 46.

⁸ *Przemoc ekonomiczna. Opracowania tematyczne*, Biuro Analiz i Dokumentacji, Zespół Informacji i Statystyk, Kancelaria Senatu, 2015 r.

⁹ Agnieszka Widera-Wysoczańska, *Mechanizmy przemocy w rodzinie...*, op. cit., s. 51.

¹⁰ Jadwiga Mazur, *Przemoc w rodzinie...*, op. cit., s. 94.

wynikiem doświadczenia traumy i wykształcenia specyficznych (negatywnych) schematów poznawczych dotyczących postrzegania siebie i obrazu świata¹¹.

Syndrom wyuczonej bezradności – bezradność jest stanem wytworzonym przez narażenie na szkodliwe, nieprzyjemne sytuacje, z których nie było możliwości ucieczki lub których nie dało się uniknąć pomimo podejmowanych starań. Ofiara nabiera przekonania, że jej kontrola jest nieefektywna, bezradność jest poddaniem się, zaprzestaniem działania, które wynika z przekonania, że cokolwiek się zrobi, nie będzie to miało żadnego znaczenia. Pojawia się wówczas stan apatii, zmęczenia, znużenia, zniechęcenia, niekompetencji, lęku, wrogości i w końcu depresji¹².

Zjawisko „prania mózgu” – polega na systematycznym, świadomym i celowym wpływaniu sprawcy na przekonania, postawy, uczucia, potrzeby ofiary. Jest to działanie służące zmuszeniu partnera do funkcjonowania zgodnie z życzeniem sprawcy. Konsekwencjami „prania mózgu” jest m.in. utrata poczucia własnej wartości oraz podporządkowanie się sprawcy. Najczęściej stosowane przez sprawcę metody to:

- izolacja – odizolowanie ofiary od źródeł społecznego wsparcia dla jej działań (rodzina, znajomi, praca) oraz zmuszenie do koncentracji na prześladowcy,
- monopolizacja uwagi – skoncentrowanie ofiary na sytuacji sprawcy pod pełną jego kontrolą, eliminuje podjęcie działań niezgodnych z zasadą posłuszeństwa,
- zmęczenie ofiary – osłabienie u osoby krzywdzonej psychicznej i fizycznej zdolności do stawiania oporu,
- demonstrowanie wszechmocy – pokazywanie, że stawianie oporu jest daremne,
- przerzucenie odpowiedzialności na ofiarę – obarczenie ofiary poczuciem winy za działania sprawcy,
- sporadyczne okazywanie pobłażliwości – pozytywne motywowanie do uległości służące przywiązywaniu ofiary do sprawcy,
- degradacja – uczynienie własnych działań ofiary bardziej zagrażającymi dla jej poczucia wartości niż kapitulacja,
- groźby – wywoływanie strachu i utraty nadziei,
- imputowanie partnerowi zaburzeń/choroby psychicznej – pozbawianie ofiary własnego zdania i swojego subiektywnego sposobu postrzegania rzeczywistości¹³.

Zespół stresu pourazowego PTSD (*Posttraumatic Stress Disorder*) – są to zaburzenia emocjonalne u ofiar przemocy w rodzinie polegające na bolesnym powracaniu śladów doświadczeń urazowych, przeżyciu specyficznego paraliżu emocjonalnego, unikaniu tego, co przypomina uraz oraz stany hiperpobudzenia. Towarzyszą temu koszmary senne i bezsenność, wstrząsające wspomnienia i wizje na jawie, niezrozumiałe i bolesne stany emocjonalne i somatyczne¹⁴.

Syndrom sztokholmski – polega na tym, że sprawca przemocy w rodzinie stosuje techniki mające na celu zniewolenie partnera, izolację od informacji, pomocy materialnej oraz wsparcia emocjonalnego. Ofiara staje się coraz bardziej zależna od sprawcy, który stanowi jedyne źródło informacji, a nawet emocjonalnego wsparcia. Wobec braku innych kontaktów z ludźmi, ofiarze zaczyna zależeć na jedynej dostępnej relacji – ze sprawcą. Początkowo, ofiara chcąc przeżyć, rezygnuje z wewnętrznej autonomii, własnego sposobu postrzegania świata, zasad moralnych oraz

¹¹ Wioletta Klimczak, <https://www.niebieskalinia.pl/pismo/wydania/dostepne-artykuly/6941-kompleksowa-pomoc-rodzinie-z-problemem-przemocy>.

¹² Agnieszka Widera-Wysoczańska, *Mechanizmy przemocy w rodzinie...*, op. cit., s. 61.

¹³ Ibidem, s. 44.

¹⁴ Jerzy Mellibruda, *Przeciwdziałanie przemocy...*, op. cit., s. 27.

związków z innymi ludźmi. Następstwem jest zanik wszelkich uczuć, myśli, inicjatyw i opinii. Czasem ofiara przemocy w rodzinie traktuje ograniczenia czy próby izolacji jako przejaw uczucia ze strony partnera. Dominację partnera, znaczenie jego czynów pomniejsza albo usprawiedliwia nie tylko ze strachu, ale również z powodu zaangażowania uczuciowego. Z biegiem czasu związek z prześladowcą staje się ambiwalentny: ofiara nadal przeżywa strach przed swym dawnym prześladowcą i boi się, że sytuacja przemocy znowu się powtórzy, a jednocześnie może się czuć bez niego zagubiona i bezwartościowa¹⁵.

Mechanizm „psychologicznej pułapki” – ofiara nie jest w stanie zrezygnować ze związku, w który tak dużo zainwestowała czasu, zapału, energii. Im trudniejsza relacja, tym więcej starań ze strony ofiary, by ją poprawić, zmienić. Ofiara ma poczucie, że zależy to właśnie od niej. Im więcej się stara i wkłada w to działanie więcej energii, tym trudniej jej zrezygnować¹⁶.

Proces wiktymizacji – akt przemocy burzy wyobrażenia i wizję świata, partnera, siebie. Specjaliści nazywają to mianem burzenia utrwalonych przekonań. Maltretowana osoba zostaje pozbawiona podstawowego poczucia bezpieczeństwa i uporządkowania życia, traci zaufanie do siebie i zaczyna źle o sobie myśleć. Często na tym etapie zaczyna szukać pomocy. Niestety zdarza się, że spotyka się z nieprawidłowymi reakcjami osób, z którymi dzieli się swoimi problemami i od których oczekuje pomocy i wsparcia. Takie zachowanie bliskich, służb, które przejawia się bagatelizowaniem problemów czy obwinianiem ofiary nazywamy wtórnym zranieniem. Pod wpływem reakcji otoczenia, powtarzających się aktów przemocy oraz niewielkich umiejętności radzenia sobie z urazami osoba krzywdzona zaczyna przystosowywać się do roli ofiary i przestaje się bronić. Zanika nadzieja i poczucie godności¹⁷.

Mechanizm transmisji traumy przez pokolenia – długotrwałe doznawanie przemocy oraz konsekwencje doznanych urazów są elementami pośredniczącymi w „przekazywaniu” przemocy kolejnym pokoleniom. Wyróżniono szereg czynników, wpływających na transmisję przemocy:

- społeczne – np. mity i przekonania wspierające sprawcę i obwiniające ofiarę, wartości dominujące w społeczeństwie, zachowania społeczne wspierające sprawcę, mechanizmy społecznego uczenia się,
- rodzinne – np. budowanie dysfunkcyjnych więzi z dzieckiem, relacje między opiekunami dziecka, relacje i oczekiwania wobec dziecka, zasady i role w rodzinie wspierające i usprawiedliwiające przemoc, brak wsparcia i ochrony po ujawnieniu przemocy,
- osobowe – np. objawy traumy takie jak: tłumienie uczuć, unikanie myśli i wspomnień o doznanej przemocy, przenoszenie złości z rodziców na innych, mechanizmy obronne w postaci zaprzeczeń, dysocjacje, zwłaszcza derealizacja, depersonalizacja i alter ego, zaburzona empatia wobec siebie i osób krzywdzonych,
- biologiczne i genetyczne – m.in. zmiany w hipokampie,
- kontakt z profesjonalistą w zakresie pomocy – identyfikacja profesjonalisty ze sprawcą bądź z ofiarą.

W sytuacji wystąpienia przemocy w rodzinie, u dziecka pojawiają się reakcje na stres będące naturalną i zdrową odpowiedzią organizmu. Jeżeli przemoc jest kontynuowana, następuje dostosowanie się do sytuacji, mające na celu poradzenie sobie z bólem i zwiększenie bezpieczeństwa. Dochodzi wówczas do rozwoju problemów w sferze emocjonalnej, poznawczej, behawioralnej, społecznej czy somatycznej. W następnym etapie dysfunkcyjne zachowania dzieci są przenoszone również poza rodzinę, w ich środowisko szkolne, rówieśnicze. Jeśli dziecko

¹⁵ Jadwiga Mazur, *Przemoc w rodzinie...*, op. cit., s. 82-84.

¹⁶ Katarzyna Michalska, Dorota Jaszczak-Kuźmińska, *ABC przeciwdziałania przemocy w rodzinie – diagnoza, interwencja, pomoc*, Warszawa 2014, s. 31.

¹⁷ Jerzy Mellibruda, *Przeciwdziałanie przemocy...*, op. cit., s. 28-29.

nie otrzyma wówczas pomocy, następuje drugorzędne dostosowanie do trwającej przemocy. Dorastając, człowiek ten wchodzi w dorosłe życie z wtórnymi problemami życiowymi i zaburzeniami, które z kolei wpływają na postępowanie dorosłej już osoby wobec swoich bliskich: partnera i dzieci oraz na relacje z osobami ze środowiska¹⁸. Odcięcie od własnych emocji może powodować ich kumulowanie. W sytuacji stresowej może dojść do reakcji spustowej w postaci różnych form mniej lub bardziej kontrolowanej i nieadekwatnej agresji. W ten sposób w kolejnym pokoleniu dochodzi do odtworzenia relacji opartych na przemocy.

¹⁸ Agnieszka Widera-Wysoczańska, *Mechanizmy przemocy w rodzinie...*, op. cit., s. 10-11.

III. Realizacja Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Województwie Śląskim na lata 2014-2020

Realizacja Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Województwie Śląskim na lata 2014-2020 przyczyniła się do wdrożenia Strategii Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2006-2020 (jej zaktualizowanej wersji z 2015 roku), w szczególności w zakresie celu strategicznego 6 – *Wspieranie działań na rzecz profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień oraz przeciwdziałania przemocy w rodzinie*. Program uwzględniał także założenia Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014 – 2020 (przyjętego Uchwałą Rady Ministrów Nr 76 z dnia 29 kwietnia 2014 roku – poz. 445) w zakresie jego czterech obszarów priorytetowych:

- I. Profilaktyka i edukacja społeczna.
- II. Ochrona i pomoc osobom dotkniętym przemocą w rodzinie.
- III. Oddziaływanie na osoby stosujące przemoc w rodzinie.
- IV. Podnoszenie kompetencji służb i przedstawicieli podmiotów realizujących działania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Zadania realizowane w województwie śląskim w ramach Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Województwie Śląskim na lata 2014-2020 służyły osiągnięciu celu głównego oraz następujących celów operacyjnych:

1. Wsparcia lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
2. Profesjonalizacji kadr działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
3. Kształtowaniu świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie.
4. Badaniu i monitorowaniu problemów związanych z przemocą w rodzinie.

Partnerami Samorządu Województwa Śląskiego w realizacji Programu były przede wszystkim samorządy lokalne (gminne i powiatowe), administracja rządowa (Wojewoda Śląski, ministerstwo właściwe ds. pomocy społecznej oraz ministerstwo sprawiedliwości), jednostki organizacyjne pomocy społecznej, policja, organizacje pozarządowe, jednostki systemu oświaty oraz wymiaru sprawiedliwości.

Beneficjentami Programu były instytucje i podmioty działające w obszarze przeciwdziałania przemocy oraz mieszkańcy województwa śląskiego, w tym osoby doświadczające przemocy w rodzinie, w szczególności dzieci i młodzież, współmałżonkowie lub partnerzy, a także osoby zależne, osoby stosujące przemoc w rodzinie, świadkowie przemocy w rodzinie.

3.1 Wsparcie lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Prawidłowe funkcjonowanie lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie wymagało realizowania kompleksowych, interdyscyplinarnych oraz komplementarnych oddziaływań wobec osób i rodzin dotkniętych lub zagrożonych przemocą. Samorząd Województwa Śląskiego systematycznie wspierał organizacje społeczne oraz samorządy lokalne w realizacji przedsięwzięć, mających na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinie. Współorganizowano konferencje, kampanie, seminaria i fora służące edukacji publicznej i promowaniu nowych rozwiązań oraz dobrych praktyk w przedmiotowej dziedzinie. W celu wzmocnienia podejmowanych lokalnie działań na rzecz ograniczania zjawiska przemocy w rodzinie prowadzono szeroką współpracę z podmiotami realizującymi zadania w tym obszarze. Ponadto, opracowywano, gromadzono i udostępniano informacje w przedmiotowym zakresie na stronach internetowych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej i Województwa Śląskiego.

Tabela 1. Zestawienie osiągniętych wskaźników w zakresie celu operacyjnego 1 *Wsparcie lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie.*

Wskaźniki	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2014-2020
Liczba wspartych programów mających na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinie	9	8	6	9	4	4	2	42
Liczba przedsięwzięć realizowanych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie z samorządami lokalnymi, organizacjami pozarządowymi, innymi partnerami	14	11	9	11	5	4	2	56
Liczba spotkań mających na celu wymianę doświadczeń przez przedstawicieli różnych podmiotów zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie	2	0	2	1	1	0	0	6
Liczba osób uczestniczących w spotkaniach mających na celu wymianę doświadczeń przez przedstawicieli różnych podmiotów zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie	441	0	392	166	102	0	0	1101
Liczba upowszechnionych informacji o podmiotach działających w obszarze przeciwdziałania przemocy	2	3	3	2	1	1	2	14
Liczba upowszechnionych dobrych praktyk w zakresie realizacji lokalnych programów ochrony ofiar przemocy w rodzinie oraz programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc	0	0	0	0	1	0	0	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

W latach 2014-2020 Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego zrealizował 8 edycji konkursu dla gmin i powiatów pn.: *Wsparanie rozwoju lokalnych systemów profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień oraz przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, w którym w zadaniu 3 – *wzmocnienie specjalistycznych placówek świadczących pomoc osobom i rodzinom doświadczającym problemów alkoholowych, w tym przemocy* beneficjentami mogły być powiaty województwa śląskiego, z wyjątkiem gmin na prawach powiatu, które prowadzą placówki świadczące specjalistyczną pomoc osobom i rodzinom doświadczającym problemów alkoholowych, w tym przemocy. W omawianym okresie najczęściej wspierane były zadania realizowane przez powiatowe centra pomocy rodzinie, gdzie w ramach dofinansowanych projektów można było uzyskać pomoc w formie poradnictwa, w szczególności prawnego, psychologicznego i rodzinnego oraz informacje na temat instytucji lokalnie działających na rzecz osób dotkniętych przemocą w rodzinie. Zadania konkursowe polegały na organizowaniu działań o charakterze interwencyjnym, informacyjnym i terapeutycznym wobec osób doświadczających problemów

alkoholowych, w tym przemocy w rodzinie. W latach 2014-2020 Sejmik Województwa Śląskiego udzielił powiatom województwa śląskiego, z wyjątkiem gmin na prawach powiatu, 24 dotacji na łączną kwotę 230 021,26 zł. Środki te zostały wykorzystane na zwiększenie, uzupełnienie lub poszerzenie oferty wsparcia skierowanego wobec osób i rodzin z problemem alkoholowym oraz przemocy.

Tabela 2. Zestawienie liczbowe projektów dofinansowanych z budżetu Województwa Śląskiego dotyczących przeciwdziałania przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym zrealizowanych przez powiaty w trybie konkursowym w latach 2014-2020.

Lata	Liczba dotowanych projektów	Łączna kwota dotacji (w zł)	Liczba beneficjentów
2014	7	71 350,68	4 538
2015	5	53 158,12	447
2016	2	28 575,00	282
2017	3	15 400,00	87
2018	3	26 566,00	88
2019	3	22 959,00	95
2020	1	12 022,46	29
ogółem	24	230 031,26	5 566

Źródło: Dane wg sprawozdań z realizacji dotowanych zadań. Opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

W latach 2014-2020 w ramach przedmiotowych zadań konkursowych zrealizowano następujące działania:

- 2 programy w zakresie profilaktyki zachowań ryzykownych, w tym uzależnienia oraz socjoterapii w placówkach pieczy zastępczej dla 18 dzieci i młodzieży;
- 4 programy mające na celu nabywanie umiejętności radzenia sobie z sytuacjami kryzysowymi oraz nabywanie umiejętności społecznych dla dzieci i młodzieży doświadczających przemocy w rodzinie, będących jej świadkami bądź wzrastającymi w rodzinie z problemem alkoholowym, w ramach których zrealizowano zajęcia warsztatowe oraz indywidualne spotkania terapeutyczne. Udział w działaniach wzięły łącznie 4 263 osoby;
- 11 programów psychoedukacyjnych służących zarówno zwiększaniu kompetencji wychowawczych 215 rodziców w zakresie profilaktyki zachowań ryzykownych dzieci, jak i promujących wychowywanie dzieci bez przemocy i uzależnień;
- 3 spotkania o charakterze profilaktycznym dla 345 osób – dzieci i ich rodzin, będące uzupełnieniem pracy z beneficjentami;
- 6 programów mających na celu wzmocnienie działalności punktów konsultacyjnych bądź innych placówek świadczących pomoc osobom doświadczającym problemów alkoholowych, w tym przemocy w zakresie zapewnienia dyżurów specjalistów (m.in. psychologów, prawników, pracowników socjalnych), z których skorzystało 191 osób;
- 9 programów wsparcia obejmujących m.in. grupy wsparcia oraz warsztaty psychoedukacyjne dla 125 osób doświadczających przemocy w rodzinach z problemem alkoholowym.

Działania służące przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym znalazły się również w aktywności prowadzonej na rzecz mieszkańców województwa śląskiego przez organizacje pozarządowe. Zarząd Województwa Śląskiego corocznie przeprowadzał konkursy ofert w dziedzinie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, w tym promujące działania o dowiedzionej skuteczności na rzecz rodzin dotkniętych problemem alkoholowym oraz przemocy.

W latach 2014-2020 przeprowadzono 9 edycji konkursów, w ramach których, organizacje pozarządowe otrzymały dofinansowanie na realizację 15 projektów w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym, na łączną kwotę 198 637,98 zł.

Tabela 3. Zestawienie liczbowe projektów dofinansowanych z budżetu Województwa Śląskiego dotyczących przeciwdziałania przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym zrealizowanych przez organizacje pozarządowe w trybie konkursowym w latach 2014-2020.

Lata	Liczba dotowanych projektów	Łączna kwota dotacji (w zł)	Liczba beneficjentów
2014	2	27 700,00	91
2015	3	35 060,00	296
2016	4	43 850,98	449
2017	3	21 007,00	557
2018	1	29 940,00	350
2019	1	24 080,00	250
2020	1	17 000,00	300
ogółem	15	198 637,98	2 293

Źródło: Dane wg sprawozdań z realizacji dotowanych zadań. Opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

W latach 2014-2020 organizacje pozarządowe realizowały działania wspierające rodziny dotknięte problemem alkoholowym, w tym przemocy poprzez:

- organizację różnych form wsparcia dla 2 293 osób dotkniętych problemami alkoholowymi, w tym przemocą w rodzinie w ramach 15 programów, w tym w szczególności poprzez dyżury specjalistów (m.in. prawników, psychologów, psychoterapeutów, pedagogów), zajęcia aktywizacji zawodowej, grupy wsparcia i psychoedukacyjne oraz wyjazdy o charakterze socjoterapeutycznym dla dzieci i ich rodzin;
- 3 przedsięwzięcia mające na celu zwiększanie kompetencji wychowawczych rodziców/opiekunów, w tym w zakresie profilaktyki zachowań ryzykownych dzieci oraz programów promujących wychowywanie dzieci bez przemocy, wolne od uzależnień, w których wzięło udział 116 osób.
- wdrożenie 4 działań o charakterze edukacyjno-informacyjnym służących przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym, w których uczestniczyło 473 osoby.

Dzięki dofinansowaniu działalności prowadzonej przez organizacje pozarządowe możliwe stało się zwiększenie zakresu oferowanego przez nie wsparcia bądź udostępnienie poszerzonej oferty pomocowej. Liczba beneficjentów zrealizowanych projektów w obszarze profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, w tym przeciwdziałania przemocy w rodzinie w latach 2014-2020 wyniosła ogółem 2 293 osoby.

W 2017 roku Zarząd Województwa Śląskiego udzielił dotacji w trybie pozakonkursowym (procedura tzw. „małego grantu”) w wysokości 10 000,00 zł Fundacji Pozytywnych Zmian z siedzibą w Bielsku-Białej. Dofinansowane zadanie obejmowało aktualizację i usprawnienie działania interaktywnej MAPY „Reagujemy – przeciwko przemocy” opracowanej przez Fundację, która stanowi narzędzie służące wyszukiwaniu miejsc udzielania pomocy osobom doświadczającym przemocy w rodzinie na terenie województwa śląskiego.

Samorząd Województwa Śląskiego we współpracy z organizacjami pozarządowymi prowadził również działania profilaktyczno-edukacyjne na rzecz kształtowania postaw społecznych wolnych od przemocy skierowane m.in. do dzieci i młodzieży, rodziców, opiekunów. W tym celu Zarząd

Województwa Śląskiego w 2017 roku przeprowadził konkurs na realizację zadań publicznych Województwa Śląskiego na rzecz dzieci i młodzieży, w zakresie przeciwdziałania przemocy, równego traktowania, przeciwdziałania stereotypom oraz przeciwdziałania mowie nienawiści. W ramach tego przedsięwzięcia wsparto 3 projekty na łączną kwotę 87 511,00 zł. Dotowane zadania dotyczyły edukacji na temat asertywnego stawiania granic, mowy nienawiści, przemocy motywowanej nietolerancją, kierowania się stereotypami, nierównego traktowania. Ponadto, informowano młodzież, jak rozpoznawać zjawisko przemocy oraz o możliwościach uzyskania pomocy i wsparcia w sytuacji uwikłania w przemoc. W ramach wspartych projektów wyprodukowano 3 spoty, zrealizowano warsztaty, seminarium oraz wyjazdy.

Wzmocnieniu lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie służyło również zintegrowanie oddziaływań oraz budowanie sieci współpracy partnerskiej różnych podmiotów zarówno na szczeblu lokalnym, jak i regionalnym. W omawianym okresie Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego współpracował m.in. z Komendą Wojewódzką Policji w Katowicach, organizacjami pozarządowymi, jednostkami samorządu terytorialnego oraz przedstawicielami służby więziennej i wymiaru sprawiedliwości na rzecz tworzenia warunków umożliwiających wymianę doświadczeń przez pracowników podmiotów zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

W latach 2014-2020 zorganizowano następujące przedsięwzięcia o charakterze regionalnym:

- V Regionalną Konferencję na temat: *Profilaktyka i interwencja w sytuacji krzywdzenia małych dzieci*, która została poświęcona zagadnieniom związanym z problematyką profilaktyki i interwencji w sytuacji krzywdzenia dzieci w rodzinach z problemem alkoholowym, w szczególności standardom tworzenia programów profilaktycznych, a także promowaniu zasad dobrego rodzicielstwa. Współorganizatorami przedsięwzięcia byli: Miasto Sosnowiec, Stowarzyszenie Moc Wsparcia, Wyższa Szkoła *Humanitas* w Sosnowcu oraz Fundacja Dzieci Niczyje. W spotkaniu uczestniczyło ok. 150 osób, w tym przedstawiciele systemu oświaty, jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, organizacji społecznych, a także jednostek organizacyjnych systemu wspierania rodziny i pieczy zastępczej (2014).
- XVIII Ponadregionalne Mikołowskie Seminarium Trzeźwościowe na temat: *Krzywdzenie oraz zaniechanie emocjonalne dzieci i młodzieży. Konsekwencje. Przeciwdziałanie. Wzmacnianie rodzin*. Głównym organizatorem przedsięwzięcia było Stowarzyszenie Klub Abstynenta „Powrót” z siedzibą Mikołowie we współpracy z m.in. Państwową Agencją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Krajowym Centrum ds. AIDS, Krajowym Biurem ds. Przeciwdziałania Narkomanii i samorządami lokalnymi. Celem spotkania była edukacja publiczna w zakresie krzywdzenia i zaniechania emocjonalnego dzieci i młodzieży, ze szczególnym uwzględnieniem problemu używania narkotyków lub alkoholu, będącym tego przyczyną bądź skutkiem. W trakcie spotkania zaprezentowano także strategię ograniczania występowania niepożądanych zjawisk w tym obszarze, uwzględniającą między innymi rolę rodzin w rozwiązywaniu problemów społecznych. W przedsięwzięciu wzięło udział 291 osób, w tym młodzież w wieku 14-21 lat, pracownicy socjalni, przedstawiciele systemu ochrony zdrowia, policja, straż miejska, przedstawiciele systemu sprawiedliwości, organizacji pozarządowych, oświaty i inni (2014).
- XI Śląskie Forum Abstynenckie na temat: *Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym, rola stowarzyszeń abstynenckich* współorganizowane przez Regionalny Związek Stowarzyszeń Abstynenckich Województwa Śląskiego, Chorzowskie Stowarzyszenie Trzeźwościowe *Feniks* oraz Miasto Chorzów. Celem przedsięwzięcia była debata publiczna na temat przeciwdziałania dysfunkcji społecznej jaką jest przemoc w rodzinie z problemem alkoholowym, ukazanie wagi problemu oraz wskazanie roli organizacji abstynenckich w jego ograniczaniu. W wydarzeniu wzięły udział 84 osoby – przedstawiciele organizacji

pozarządowych skupionych w ramach ruchu trzeźwościowego, administracji publicznej, ochrony zdrowia, psychologów, terapeutów, przedstawicieli systemu oświaty, policji oraz środków społecznego przekazu (2016).

- współpraca z Komendą Wojewódzką Policji w Katowicach, w ramach której m.in. przeprowadzono szkolenie dla negocjatorów policyjnych pn. *Komunikacja i interwencja w sytuacji przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym*, w którym wzięło udział 16 osób. Ponadto, przy współpracy z grupą specjalistów (negocjatorami, psychologami policyjnymi oraz policjantami z Wydziału Prewencji) zrealizowano dwa szkolenia dla pracowników jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, systemu ochrony zdrowia i oświaty, jednostek organizacyjnych wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej oraz organizacji pozarządowych (295 uczestników w 15 grupach szkoleniowych). Były to szkolenia pn.:
 - *Przemoc w rodzinie z problemem alkoholowym – interwencja i pomoc, z elementami bezpieczeństwa dla pracowników pierwszego kontaktu,*
 - *Praca z ofiarą przemocy ze szczególnym uwzględnieniem syndromu sztokholmskiego, PTSD i cyklicznego charakteru przemocy w rodzinie z problemem uzależnienia.*

Warsztaty miały charakter interdyscyplinarny, realizowały zarówno cele dotyczące podnoszenia kompetencji kadr, jak i wsparcia osób pracujących z osobami dotkniętymi przemocą w rodzinie i osobami stosującymi przemoc oraz tworzyły warunki umożliwiające wymianę doświadczeń przez przedstawicieli różnych podmiotów zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie (2016).

- XII Śląskie Forum Abstynenckie na temat: *Uzależnienie od alkoholu, a przejawy różnych form przemocy* współorganizowane przez Regionalny Związek Stowarzyszeń Abstynenckich Województwa Śląskiego. Przedsięwzięcie, w którym wzięło udział 166 osób, służyło edukacji publicznej na temat uzależnienia od alkoholu oraz zjawiska przemocy w rodzinie, jej kontekstu kulturowego, istnienia współzależności pomiędzy problemem alkoholowym a występowaniem przemocy oraz prezentacją założeń, na których opiera się praca z osobą stosującą przemoc w rodzinie. W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele samorządów gminnych, powiatowych i wojewódzkiego, policji, lecznictwa oraz organizacji trzeźwościowych z terenu województwa śląskiego (2017).
- Regionalna Konferencja pn. *Jak skutecznie oddziaływać na osobę stosującą przemoc w rodzinie z problemem alkoholowym?*, której celem była edukacja na temat prowadzenia skutecznych oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie, podjęcie debaty nad funkcjonowaniem instytucjonalnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim oraz upowszechnienie dobrych praktyk m.in. w zakresie badania skuteczności oddziaływań programów korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w systemie zamkniętym oraz otwartym. W realizacji spotkania z Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej Województwa Śląskiego współpracowali przedstawiciele Ośrodka Interwencji Kryzysowej w Katowicach, Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach, Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Czeladzi, Sądu Rejonowego w Chorzowie oraz Zakładu Karnego w Zabrze. W konferencji wzięły udział 102 osoby pracujące w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym przedstawiciele jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, systemu oświaty, organizacji pozarządowych oraz członkowie gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych (2018).

W latach 2014-2020 zrealizowano 6 inicjatyw regionalnych, podczas których podjęto partnerską współpracę z podmiotami o zasięgu lokalnym i regionalnym w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym. W spotkaniach wzięły udział łącznie 1 104 osoby, wydatkowano na nie kwotę 130 978,15 zł.

Samorząd Województwa Śląskiego włączał się również w inicjatywy administracji rządowej realizowane na szczeblu krajowym, tj. w:

- ogólnopolską kampanię społeczną Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej pn. *Reaguj na przemoc* (2014),
- ogólnopolską kampanię społeczną Rzecznika Praw Dziecka pn. *Bicie, czas z tym skończyć* (2015),
- inicjatywę na rzecz osób pokrzywdzonych przestępstwem realizowaną przez Ministerstwo Sprawiedliwości poprzez udostępnienie na stronie internetowej wykazu podmiotów świadczących pomoc osobom pokrzywdzonym przestępstwem (2014, 2015, 2016),
- współpracę z Ministerstwem Sprawiedliwości i Ministerstwem Pracy i Polityki Społecznej w zakresie upowszechnienia *Karty Informacyjnej dla osoby stosującej przemoc w rodzinie* (2014) oraz *Informatora dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie* (2015).

W latach 2014-2020 publikowano na stronie internetowej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego bazy danych oraz informatory, m.in. zawierające dane teleadresowe wraz z informacjami o aktywnościach podmiotów działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym: *Wykaz podmiotów świadczących pomoc osobom pokrzywdzonym przestępstwem* (2014, 2015, 2016), *Baza teleadresowa podmiotów oraz organizacji pozarządowych świadczących usługi dla osób i rodzin dotkniętych przemocą w rodzinie* (2015, 2016, 2017, 2018, 2019), *Baza danych osób nadzorujących lub koordynujących działanie służb realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie województwa* (2016, 2020), *Baza teleadresowa podmiotów świadczących usługi dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie na terenie województwa śląskiego* (2020), *Przydatne łącza dotyczące problematyki uzależnień od środków psychoaktywnych i przemocy w rodzinie* (2017, 2020).

Ponadto, na stronie internetowej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego udostępniono publikacje dotyczące problematyki przeciwdziałania przemocy w rodzinie, które również posiadały wykazy krajowych podmiotów działających w obszarze przeciwdziałania przemocy: *Karta Informacyjna dla osoby stosującej przemoc w rodzinie* (2014), *Informator dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie* (2015).

3.2 Profesjonalizacja kadr działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Realizacja zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie wymaga specjalistycznej wiedzy z obszaru wielu dziedzin, dlatego też niezbędne jest by osoby, które na co dzień mają kontakt z osobami dotkniętymi przemocą w rodzinie i osobami stosującymi przemoc miały zapewniony dostęp do systematycznego doskonalenia kompetencji zawodowych. Dotyczy to w szczególności członków zespołów interdyscyplinarnych ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie i grup roboczych. Mając powyższe na uwadze Samorząd Województwa Śląskiego w omawianym okresie corocznie realizował różne formy doskonalenia zawodowego dla osób realizujących zadania w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Tabela 4. Zestawienie osiągniętych wskaźników w zakresie celu operacyjnego 2 *Profesjonalizacja kadr działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie.*

Wskaźniki	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2014-2020
Liczba zorganizowanych konferencji na temat przeciwdziałania przemocy w rodzinie	2	0	1	1	1	0	0	5
Liczba uczestników konferencji	441	0	84	166	102	0	0	793
Liczba zorganizowanych szkoleń z obszaru przeciwdziałania przemocy w rodzinie	5	3	9	6	14	15	3	55
Liczba uczestników szkoleń i konferencji	554	124	578	310	352	345	62	2 325
Wyniki ewaluacji szkoleń	4,73	4,78	4,76	4,87	4,74	4,59	4,39	4,69
Liczba opublikowanych i udostępnionych informatorów, materiałów edukacyjnych dla osób i podmiotów zajmujących się rozwiązywaniem problemów przemocy w rodzinie	3	2	0	0	0	0	1	6
Rodzaj opublikowanych i udostępnionych informatorów, materiałów edukacyjnych dla osób i podmiotów zajmujących się rozwiązywaniem problemów przemocy w rodzinie	materiały promujące kampanię; informatory; przewodnik; plakaty promujące kampanię; interaktywna mapa zawierająca dane teleadresowe							

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

W latach 2014-2020 zorganizowano 55 szkoleń dla 1 532 osób reprezentujących różne grupy zawodowe realizujące zadania w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Spotkania te służyły poszerzeniu wiedzy, doskonaleniu umiejętności, wymianie doświadczeń oraz integracji osób działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie. W szkoleniach udział wzięli przedstawiciele samorządów lokalnych, jednostek organizacyjnych pomocy społecznej (w tym specjalistycznych), jednostek organizacyjnych systemu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, przedstawiciele systemu oświaty, policji, kuratorskiej służby sądowej, służby więziennej oraz organizacji pozarządowych. Średnia ocena szkoleń zrealizowanych w latach 2014-2020 wyniosła 4,69 w pięciopunktowej skali.

Tabela 5. Zestawienie szkoleń z obszaru przeciwdziałania przemocy w rodzinie zrealizowanych w latach 2014-2020 przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

I.p.	Temat szkolenia/cykladu szkoleniowego	Wyniki ewaluacji (średnia ocena w skali 0-5)	Liczba uczestników
2014		4,73	113
1	<i>Przemoc w rodzinie z problemem alkoholowym – praca z ofiarą i sprawcą</i>	4,67	19

I.p.	Temat szkolenia/cyklu szkoleniowego	Wyniki ewaluacji (średnia ocena w skali 0-5)	Liczba uczestników
2	Strategie pomocy dziecku doświadczającemu przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym	4,77	20
3	Interwencja w sytuacji przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym	4,6	18
4	Praktyka działania zespołów interdyscyplinarnych ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym	4,86	19
5	Pomoc dziecku doświadczającemu przemocy w rodzinie - podejście interdyscyplinarne	4,76	37
2015		4,77	124
1	Praktyka przeciwdziałania przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym - kontakt z osobami doświadczającymi przemocy i stosującymi przemoc	4,84	19
2	Prawne aspekty przeciwdziałania przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym	4,77	57
3	Praca z osobą stosującą przemoc w rodzinie – aspekty prawne oraz programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych	4,72	48
2016		4,76	494
1	Przemoc w rodzinie z problemem alkoholowym - interwencja i pomoc, z elementami bezpieczeństwa dla pracowników pierwszego kontaktu	4,93	197
2	Komunikacja i interwencja w sytuacji przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym	4,62	16
3	Praca z ofiarą przemocy ze szczególnym uwzględnieniem syndromu sztokholmskiego, PTSD i cyklicznego charakteru przemocy w rodzinie z problemem uzależnienia	4,91	98
4	Praca z osobą doświadczającą przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym	4,61	20
5	Praca ze sprawcą przemocy w rodzinie z wykorzystaniem podejścia skoncentrowanego na rozwiązaniach	4,7	20
6	Przemoc i alkohol - związek przyczynowo-skutkowy. Pomoc psychologiczna dla osób współuzależnionych w sytuacji przemocy w rodzinie	4,91	39
7	Praktyczne aspekty funkcjonowania zespołów interdyscyplinarnych	4,84	40
8	Studium Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie	4,62	20
9	Współpraca w zespołach interdyscyplinarnych ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie i grupach roboczych	4,72	44
2017		4,87	144
1	Lokalny system przeciwdziałania przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym - funkcjonowanie zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych	4,95	18
2	Praca z osobą doznającą przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym	4,88	20
3	Diagnoza i wsparcie dziecka doświadczającego przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym	4,91	20
4	Praca z osobą stosującą przemoc w rodzinie z problemem alkoholowym - wprowadzenie	4,92	14
5	Realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie z problemem alkoholowym	4,94	15
6	Superwizja grupowa dla członków zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych realizujących procedurę "Niebieskie Karty"	4,64	57
2018		4,74	250
1	Interwencja kryzysowa w sytuacji wystąpienia problemu alkoholowego oraz przemocy w rodzinie	4,8	20
2	Oddziaływania korekcyjno-edukacyjne - praca ze sprawcą przemocy w rodzinie	4,87	20

I.p.	Temat szkolenia/cyklu szkoleniowego	Wyniki ewaluacji (średnia ocena w skali 0-5)	Liczba uczestników
3	Zarządzanie zespołem interdyscyplinarnym ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie	4,66	19
4	Superwizja grupowa dla członków zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych	4,93	9
5	Dziecko doświadczające przemocy w rodzinie - diagnoza i pomoc	4,83	20
6	Prawne aspekty przeciwdziałania przemocy w rodzinie	4,74	20
7	Formy udzielania pomocy osobom doświadczającym przemocy w rodzinie	4,89	17
8	Praca z osobą stosującą przemoc w rodzinie	4,6	19
9	Przemoc w rodzinie wobec osób starszych i niepełnosprawnych	4,48	15
10	Formy udzielania pomocy osobom doświadczającym przemocy w rodzinie	4,79	17
11	Prawne aspekty przeciwdziałania przemocy w rodzinie	4,71	15
12	Studium przeciwdziałania przemocy w rodzinie	4,82	19
13	Interwencja kryzysowa wobec osoby nieletniej	4,35	20
14	Diagnoza i procedura w sytuacji krzywdzenia dzieci w rodzinie	4,85	20
2019		4,59	345
1	Interwencja kryzysowa w sytuacji wystąpienia przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym	4,48	18
2	Dziecko krzywdzone w rodzinie z problemem alkoholowym	4,58	19
3	Diagnoza, monitoring, ewaluacja działań prowadzonych w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie	4,05	20
4	Etapy pracy z osobami doznającymi przemocy w rodzinie	4,78	19
5	Praca z osobą stosującą przemoc w rodzinie z wykorzystaniem podejścia skoncentrowanego na rozwiązaniach	4,82	20
6	Zjawisko przemocy w rodzinie - definicje, mechanizmy, możliwości pomocy	4,65	19
7	Prawne aspekty przeciwdziałania przemocy w rodzinie	4,8	19
8	Profilaktyka przemocy w rodzinie w szkolnych programach wychowawczych	4,66	15
9	Praca z osobą stosującą przemoc w rodzinie - podstawowe aspekty	4,5	20
10	Praca z osobą stosującą przemoc - doskonalenie umiejętności	4,33	19
11	Interdyscyplinarność i współdziałanie - praktyka działania zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych	4,86	16
12	Indywidualny plan pomocy rodzinie z problemem przemocy - budowa i realizacja	4,43	15
13	Realizacja procedury Niebieskiej Karty uwzględnieniem sytuacji dziecka doświadczającego przemocy w rodzinie	4,81	48
14	Praca z rodziną dysfunkcyjną na rzecz powrotu dziecka do rodziny	4,45	39
15	Udzielanie pomocy rodzinie w sytuacji kryzysowej	4,70	39
2020		4,39	62
1	Praca z osobą doznającą przemocy w rodzinie - diagnoza interwencja i pomoc	4,39	28

I.p.	Temat szkolenia/cyklad szkoleniowego	Wyniki ewaluacji (średnia ocena w skali 0-5)	Liczba uczestników
2	<i>Prawne aspekty przeciwdziałania przemocy w rodzinie</i>	4,26	11
3	<i>Praktyka działania zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych w warunkach pandemii</i>	4,51	23
ŁĄCZNIE		4,69	1 532

Źródło: Plany szkoleń, ankiety ewaluacyjne oraz listy obecności uczestników poszczególnych szkoleń. Opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

W latach 2014-2020 zorganizowano również konferencje, w których udział wzięły 793 osoby reprezentujące różne grupy zawodowe realizujące zadania w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Szczegółowy opis tych przedsięwzięć znajduje się w rozdziale 3.1 pn. *Wsparcie lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie*.

Tabela 6. Zestawienie konferencji z obszaru przeciwdziałania przemocy w rodzinie zrealizowanych w latach 2014-2020 finansowanych bądź współfinansowanych z budżetu Województwa Śląskiego.

Temat konferencji	Liczba uczestników
2014	
V Regionalna konferencja nt. <i>Profilaktyka i interwencja w sytuacji krzywdzenia małych dzieci</i>	150
XVIII Ponadregionalne Mikołowskie Seminarium Trzeźwościowe nt. <i>Krzywdzenie oraz zaniechanie emocjonalne dzieci i młodzieży. Konsekwencje. Przeciwdziałanie. Wzmacnianie rodzin.</i>	291
2016	
XI Śląskie Forum Abstynenckie nt. <i>Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym, rola stowarzyszeń abstynenckich</i>	84
2017	
XII Śląskie Forum Abstynenckie nt. <i>Uzależnienie od alkoholu, a przejawy różnych form przemocy</i>	166
2018	
Regionalna Konferencja pn. <i>Jak skutecznie oddziaływać na osobę stosującą przemoc w rodzinie z problemem alkoholowym?</i>	102
ŁĄCZNIE	793

Źródło: Sprawozdania Partnerów oraz listy obecności uczestników poszczególnych konferencji. Opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

Opracowywanie, upowszechnianie i dystrybucja materiałów edukacyjnych dla osób i podmiotów zajmujących się rozwiązywaniem problemów przemocy w rodzinie, sprzyja także profesjonalizacji kadr działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie. W latach 2014-2020 Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego opublikował i udostępnił następujące informatory oraz materiały edukacyjne dla osób i podmiotów zajmujących się rozwiązywaniem problemów przemocy w rodzinie:

- *Przewodnik po Procedurze Niebieskie Karty dla osób zajmujących się pomaganiem osobom w sytuacji występowania przemocy w rodzinie*, który załączono do przyjętego *Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Województwie Śląskim na lata 2014-2020*, a następnie udostępniono do pobrania na stronie internetowej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego. Dokument ten zawierał podstawy prawne procedury „Niebieskie Karty”, opis schematu, przebiegu oraz zakończenia procedury „Niebieskie Karty”, definicję przemocy w rodzinie, informacje na temat obowiązku wypełnienia formularza

Niebieska Karta – A i złożenia zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa, opis tworzenia i skład grup roboczych, informacje na temat przebiegu spotkania z osobą doznającą przemocy oraz z osobą stosującą przemoc, informacje na temat roli i możliwości działania wobec dziecka w procedurze „Niebieskie Karty”, opis zadań realizowanych przez przedstawicieli poszczególnych służb oraz opis kluczowych zagadnień problemowych.

- *Karta Informacyjna dla osoby stosującej przemoc w rodzinie* (2014), która została przekazana klientom Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, rozesłana do instytucji zajmujących się przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie (ośrodków interwencji kryzysowej, zespołów interdyscyplinarnych, specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, powiatowych centrów pomocy rodzinie) oraz została opublikowana (do pobrania) na stronie internetowej ROPS.
- *Informator dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie* (2015), przekazany został klientom Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego i uczestnikom różnych form doskonalenia zawodowego oraz został opublikowany (do pobrania) na stronie internetowej ROPS.
- opracowanie pn. *Diagnoza i monitoring wybranych problemów społecznych w województwie śląskim – edycja 2016*, udostępnione do pobrania na stronie internetowej ROPS.
- opracowanie pn. *Praktyczna realizacja zadań przez przedstawicieli instytucji działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym*, stanowiące opis praktycznych działań i procedur, stworzonych na podstawie obowiązujących przepisów dotyczących przeciwdziałania przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym (2020).
- *Ramowy Program Oddziaływań Edukacyjno-Korekcyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinach alkoholowych*, który stanowi projekt oferty pomocy psychologicznej o charakterze korekcyjno-edukacyjnym jako uzupełnienie oddziaływań interwencyjnych podejmowanych przez służby (2020).

Ponadto, w okresie realizacji programu wojewódzkiego dystrybuowano również materiały promocyjne w ramach kampanii społecznych, w których uczestniczył Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego:

- materiały promocyjne otrzymane w ramach ogólnopolskiej kampanii Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej pn. *Reaguj na przemoc* zostały przekazane do organizacji pozarządowych, samorządów powiatowych oraz rozdystrybuowane podczas konferencji organizowanej przez ROPS (2014);
- plakaty promocyjne otrzymane w ramach ogólnopolskiej kampanii Rzecznika Praw Dziecka pn. *Bicie, czas z tym skończyć* zostały przekazane do ośrodków interwencji kryzysowej z terenu województwa śląskiego (2015).

Kampanie te zostały szczegółowo opisane w rozdziale 3.3 pn. *Kształtowanie świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie*.

Podczas realizacji *Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Województwie Śląskim na lata 2014-2020* udostępniano materiały szkoleniowe, konferencyjne, publikacje fachowe służące upowszechnianiu informacji o możliwości uzyskania pomocy w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie podczas organizowanych i współorganizowanych przedsięwzięć, w tym konferencji, kampanii czy szkoleń.

3.3 Kształtowanie świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie.

Wobec poważnego zagrożenia społecznego, jakim jest przemoc w rodzinie i jej konsekwencje, kontynuowano wspieranie działań mających na celu podniesienie świadomości społecznej w zakresie specyfiki, przyczyn oraz skutków stosowania przemocy. Niezbędne jest również

podejmowanie współpracy z podmiotami prowadzącymi działania informacyjno-edukacyjne, mające na celu kształtowanie w społeczeństwie postaw wolnych od przemocy oraz promowanie postawy sprzeciwiającej się bierności wobec problemu przemocy w rodzinie, jak też nieakceptowaniu zachowań agresywnych. Ważne jest rzetelne informowanie oraz niwelowanie zakorzenionych w społecznej świadomości mitów i stereotypów, odnoszących się w szczególności do roli ofiar i sprawców przemocy. Nieprawdziwe przekonania funkcjonujące w społeczeństwie utrudniają przezwyciężanie problemu przemocy oraz niejednokrotnie prowadzą do utrwalenia negatywnego wzorca postępowania w rodzinie.

Tabela 7. Zestawienie osiągniętych wskaźników w zakresie celu operacyjnego 3 *Kształtowanie świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie.*

Wskaźniki	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2014-2020
Liczba kampanii edukacyjnych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie	1	1	0	0	0	0	0	2
Liczba zorganizowanych konferencji i szkoleń edukacyjnych	7	3	10	7	15	15	3	60
Liczba uczestników konferencji i szkoleń	554	124	578	310	352	345	62	2 325
Liczba przedsięwzięć z obszaru przeciwdziałania przemocy w rodzinie realizowanych w ramach partnerskiej współpracy z sektorem publicznym, społecznym oraz prywatnym	3	1	2	1	0	0	0	7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej prowadził działania mające na celu kształtowanie świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie. Mając powyższe na uwadze, Ośrodek partycypował w ogólnopolskich kampaniach społecznych:

- Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej pn. *Reaguj na przemoc* adresowanej w szczególności do osób doświadczających przemocy w rodzinie, świadków oraz osób stosujących przemoc wobec bliskich. W ramach współpracy, otrzymane materiały promocyjne dotyczące kampanii, zostały przekazane do organizacji pozarządowych, samorządów powiatowych oraz rozdystrybuowane podczas organizowanej konferencji (2014).
- Rzecznika Praw Dziecka pn. *Bicie, czas z tym skończyć* realizowaną na rzecz przeciwdziałania przemocy wobec dzieci oraz zmiany postaw społecznych w stosunku do stosowania kar cielesnych w wychowaniu dzieci. W ramach współpracy otrzymane plakaty promocyjne dotyczące kampanii zostały przekazane do ośrodków interwencji kryzysowej z terenu województwa śląskiego (2015).

Realizując *Program*, prowadzono współpracę partnerską z sektorem publicznym oraz społecznym na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie, o czym świadczy opisane powyżej współdziałanie na rzecz podniesienia świadomości społecznej na temat problemu przemocy w rodzinie oraz promocji wychowania bez krzywdzenia. Warunkiem koniecznym skutecznej pomocy rodzinom z problemem przemocy w regionie jest współpraca służb i instytucji. Dlatego równolegle z organizacją specjalistycznych szkoleń dla poszczególnych grup zawodowych realizowano działania służące integracji, wymianie informacji i dobrych praktyk oraz budowaniu partnerstw na poziomie województwa. We współpracy z różnymi podmiotami lokalnymi i regionalnymi realizowano inicjatywy z zakresu edukacji publicznej na temat przeciwdziałania

przemocy w rodzinie – działania te zostały szczegółowo opisane w rozdziale 3.1 pn. *Wsparcie lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie*.

3.4 Badanie i monitorowanie problemów związanych z przemocą w rodzinie.

W okresie realizacji *Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Województwie Śląskim na lata 2014-2020* dokonywano przeglądu badań i opracowań dotyczących rozpowszechnienia zjawiska przemocy w rodzinie w województwie śląskim. Gromadzone dane dostarczyły wiedzy na temat problemu przemocy oraz pozwoliły śledzić procesy zachodzące w tym obszarze.

Tabela 8. Zestawienie osiągniętych wskaźników w zakresie celu operacyjnego 4 *Badanie i monitorowanie problemów związanych z przemocą w rodzinie*.

Wskaźniki	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2014-2020
Liczba przeprowadzonych lub zleconych badań	0	0	0	0	0	0	0	0
Liczba opracowanych raportów lub materiałów	1	1	1	1	1	3	3	11
Rodzaj opracowanych raportów lub materiałów	przewodnik\informator, baza danych, opracowanie, program							
Liczba udostępnionych danych/informatorów	3	3	3	2	1	1	3	16
Liczba opublikowanych i udostępnionych informatorów	3	3	3	1	1	1	3	15
Rodzaj opublikowanych i udostępnionych informatorów	baza teled adresowa; informator; przewodnik							

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

W okresie realizacji *Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Województwie Śląskim na lata 2014-2020* w Regionalnym Ośrodku Polityki Społecznej Województwa Śląskiego:

- dokonano przeglądu problemów przemocy w rodzinie alkoholowej na terenie województwa śląskiego w związku z opracowaniem *Programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w województwie śląskim na lata 2016-2020* (2015).
- opracowano dokument pn. *Diagnoza i monitoring wybranych problemów społecznych w województwie śląskim – edycja 2016*, który stanowił syntetyczny obraz kluczowych problemów społecznych w województwie śląskim, w tym przegląd problemów rodzin, w którym ujęto m.in. dane na temat liczby osób pobierającej świadczenia pomocy społecznej z powodu przemocy w rodzinie. Umożliwiło to uzyskanie obrazu rozpowszechnienia zjawiska przemocy w rodzinie na terenie województwa śląskiego w danym roku (2016).
- opracowano raporty ewaluacyjne z wdrażania *Strategii Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2006-2020. Aktualizacja 2015* (2018, 2019).
- opracowano *Raporty wskaźnikowe za lata 2014-2017 i za lata 2014-2019* z wdrażania przyjętej uchwałą nr V/11/6/2015 Sejmiku Województwa Śląskiego *Strategii Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2006-2020. Aktualizacja 2015*, obejmujące m.in. wskaźniki monitoringowe dla celu strategicznego 6: *Wspieranie działań na rzecz profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień oraz przeciwdziałania przemocy w rodzinie* (2019).
- w ramach prac nad *Strategią Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2020-2030* opracowano 18 wskaźników realizacji celu strategicznego 6 *Profilaktyka i rozwiązywanie*

problemów uzależnień oraz przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, składających się ze źródła danych oraz wartości docelowej, planowanej do osiągnięcia do 2030 roku (2019).

- opracowano *Strategię Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2020-2030* (przyjętą uchwałą nr VI/25/1/2020 Sejmiku Województwa Śląskiego w dniu 16 listopada 2020 roku), która stanowi integralną część *Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”*. Wyznacza ona kierunki rozwoju regionalnej polityki społecznej na najbliższe lata oraz prezentuje diagnozę dotyczącą problemów uzależnień w województwie śląskim wraz z analizą SWOT tego obszaru i prognozą zmian, a także cel strategiczny 6. *Profilaktyka i rozwiązywanie problemów uzależnień oraz przeciwdziałanie przemocy w rodzinie* wraz z kierunkami działań oraz wskaźnikami ich realizacji (2020).

Corocznie sporządzano sprawozdania merytoryczne, w tym:

- sprawozdanie z realizacji zadań samorządu województwa w ramach *Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014 – 2020* przekazywane do Ministerstwa Pracy, Rodziny i Polityki Społecznej w Centralnej Aplikacji Statystycznej.
- *Raport z przeprowadzonych szkoleń dla pracowników pierwszego kontaktu z zakresu tematyki przeciwdziałania przemocy w rodzinie* przekazywany do koordynującego zadanie Wydziału Rodziny i Polityki Społecznej Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego, a następnie również w Centralnej Aplikacji Statystycznej.

Ponadto, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego opracował i opublikował *Przewodnik po Procedurze Niebieskie Karty dla osób zajmujących się pomaganiem osobom w sytuacji występowania przemocy w rodzinie* (2014), zestawienie *Przydatnych łączy dotyczące problematyki uzależnień od środków psychoaktywnych i przemocy w rodzinie* (2017, 2020), informator *Praktyczna realizacja zadań przez przedstawicieli instytucji działających na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie z problemem alkoholowym* (2020) oraz *Ramowy Program Oddziaływań Edukacyjno-Korekcyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinach alkoholowych* (2020). Dokumenty opisano szczegółowo w rozdziale 3.2 pn. *Profesjonalizacja kadr działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie*.

Mając na celu zwiększenie dostępności do informacji, w szczególności osobom doświadczającym przemocy w rodzinie, w latach 2014-2020 w Regionalnym Ośrodku Polityki Społecznej Województwa Śląskiego gromadzono i upowszechniano na stronie internetowej Ośrodka (www.rops-katowice.pl) m.in. bazy danych dotyczące możliwości uzyskania pomocy przez ofiary przemocy w rodzinie przekazywane przez podmioty działające w tym obszarze: *Wykaz podmiotów świadczących pomoc osobom pokrzywdzonym przestępstwem* (2014, 2015, 2016), *Baza teleadresowa podmiotów oraz organizacji pozarządowych świadczących usługi dla osób i rodzin dotkniętych przemocą w rodzinie* (2015, 2016, 2017, 2018, 2019), *Baza danych osób nadzorujących lub koordynujących działanie służb realizujących zadania z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie na terenie województwa* (2016, 2020).

IV. Przemoc w rodzinie – diagnoza problemu

Przemoc to intencjonalne działanie lub zaniechanie jednej osoby wobec drugiej, które wykorzystując przewagę sił narusza prawa i dobra osobiste jednostki, powodując cierpienia i szkody. Gdy pojawia się ona w rodzinie, czyli w komórce, w której wszyscy członkowie wzajemnie na siebie oddziałują, zaburza funkcjonowanie tego systemu, naruszając podstawowe prawa człowieka, niszcząc poczucie godności, szacunku i zaufania. Odtworzenie właściwego funkcjonowania rodziny wymaga oddziaływań interdyscyplinarnych zarówno w stosunku do osób doświadczających przemocy w rodzinie, jak również wobec osób stosujących przemoc.

Przemoc w rodzinie kojarzy się głównie z fizycznymi przejawami znęcania się, a więc takimi, które pozostawiają widoczne ślady w postaci siniaków, złamań i innych uszkodzeń ciała. Tymczasem przemoc obejmuje całe spektrum zachowań w postaci krzywdzenia emocjonalnego, seksualnego, wykorzystywania finansowego, zaniedbania, ograniczania wolności, gróźb, zastraszania, utrudniania kontaktów z rodziną czy instytucjami pomocy itp., a których celem jest zdominowanie i całkowite podporządkowanie sobie ofiary przez sprawcę. Przemoc w rodzinie rzadko bywa tylko incydentem, zazwyczaj mechanizmy przemocy oparte są na procesach budowanych w dłuższym okresie czasu, w trakcie trwania życia rodzinnego i małżeńskiego, stąd też historia przemocy w poszczególnych rodzinach ma nierzadko kilkuletnią, a nawet wieloletnią „tradycję”, opartą na powtarzających się cyklach. Doznawanie przemocy w rodzinie niesie za sobą szereg niekorzystnych skutków dla osoby krzywdzonej, całej rodziny czy społeczeństwa. Jest więc poważnym problemem społecznym, który domaga się wypracowania skutecznych metod zapobiegania i zwalczania tego zjawiska¹⁹.

4.1 Przemoc w rodzinie w statystykach wymiaru sprawiedliwości

Przestępstwa popełniane wobec osób najbliższych, pozostających pod stałą opieką, nieporadnych ze względu na warunki fizyczne, wiek czy stan zdrowia, pozostają w szczególnym zainteresowaniu organów państwa. Począwszy od instytucji ustawodawczych, poprzez wykonawcze, a na sądowniczych kończąc. Państwo, ustanawiając szczegółowe przepisy dotyczące postępowania w przypadku stwierdzenia tego typu przestępstw, pragnie zabezpieczyć w szczególności przyrodzone prawa ludzkie, takie jak prawo do bezpieczeństwa, spokoju czy wolności od przemocy, która często jest powodowana przez osoby, od których nie powinno się jej spodziewać. Statystyki nie odzwierciedlają rzeczywistej skali przemocy, jaka spotyka osoby najbliższe ze strony jej sprawców, ale może dać pewien pogląd na rozmiar tego zjawiska. Są to przecież czyny, do których ludzie nie zawsze chcą się przyznawać przed innymi, uważając to za rzecz wstydliwą i bardzo osobistą, przeżywając upokorzenia w samotności, nawet całymi latami²⁰.

Najczęstszym przestępstwem popełnianym wobec najbliższych z katalogu przestępstw przeciwko rodzinie i opiece kodeksu karnego, jest przestępstwo znęcania się nad osobami najbliższymi. Wartości poniżej przedstawione pokazują sumy wszystkich czynów zawierających się w artykule 207 k.k., a więc zarówno znęcanie się w typie podstawowym, jak i w dwóch typach kwalifikowanych (czyli jeżeli znęcanie się jest połączone ze stosowaniem szczególnego okrucieństwa oraz gdy w następstwie znęcania się pokrzywdzona osoba dokonuje targnięcia się na własne życie). Jak wynika z danych, od 2016 roku stale wzrasta liczba dotycząca wszczynanych postępowań,

¹⁹ Wstęp, W: Przemoc w rodzinie Pomoc, interwencja, wsparcie społeczne, praca zbiorowa pod redakcją Anny Witkowskiej-Paleń, s. 5-6, Tychy, 2016.

²⁰ Sławomir Franc, Paweł Pochodyła, Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece: analiza statystyczna zjawiska, W: Przemoc w rodzinie Pomoc, interwencja, wsparcie społeczne.....op. cit., s. 60-61.

od 26 633 w 2016 roku do 30 456 w 2019 roku. Podobna tendencja, występuje w przypadku liczby przestępstw stwierdzonych, z wyłączeniem 2018 roku, w którym odnotowano spadek względem poprzedniego roku.

Tabela 9. Liczba postępowań wszczętych oraz liczba przestępstw stwierdzonych w kraju ogółem w latach 2015 – 2019 w kraju dotyczących znęcania się.

Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych
2015	27 642	14 191
2016	26 633	14 513
2017	28 608	15 824
2018	28 786	15 269
2019	30 456	16 416

Źródło: www.policja.gov.pl.

W 2019 roku w Polsce sądy powszechne osądziły 16 959 osób, a następnie skazały 14 041 osób, w tym wyłącznie z art. 207 kk zostało skazanych 9 603 osób (4,05% kobiet i 95,95% mężczyzn)²¹. W 2018 roku w Polsce sądy powszechne odnotowały 15 892 oskarżonych o stosowanie przemocy w rodzinie (11 236 osób z art. 207 kk.). W tym samym okresie skazano 13 183 osoby, w tym 4,8% kobiet i 95,2% mężczyzn. Skazanych wyłącznie z art. 207 kk zostało 9 297 osób, w tym 3,7% kobiet i 96,3% mężczyzn. W omawianych latach najczęściej zasądzoną karą wobec osób stosujących przemoc w rodzinie było pozbawienie wolności – taką sankcją wymierzono odpowiednio – 8 608 i 8 963 osobom²². Dla porównania, w 2016 roku w Polsce sądy powszechne osądziły 15 071 oskarżonych o stosowanie przemocy w rodzinie, w tym 11 015 z art. 207 kk. W tym samym okresie skazano 12 486 osoby, w tym z art. 207 kk 9 173 osoby. W omawianym czasie najczęściej zasądzoną karą wobec osób stosujących przemoc w rodzinie było również pozbawienie wolności²³.

Tabela 10. Orzecznictwo sądów powszechnych, w zakresie – prawa karnego, w odniesieniu do kar, środków karnych, probacyjnych i innych oddziaływań, wobec osób stosujących przemoc w rodzinie – liczba osób oskarżonych o stosowanie przemocy w rodzinie w latach 2018-2019 w kraju.

Lata	Osądzeni		Skazani		Uniewinnieni		Warunkowo umorzone postępowanie		Umorzone postępowanie	
	Ogółem	w tym z art. 207 kk	Ogółem	w tym z art. 207 kk	Ogółem	w tym z art. 207 kk	Ogółem	w tym z art. 207 kk	Ogółem	w tym z art. 207 kk
2018	15 892	11 236	13 138	9 297	324	229	1 610	1 195	754	512
2019	16 959	11 545	14 041	9 603	368	224	1 678	1 172	851	544

Źródło: Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2018 r. (załącznik), Warszawa, 2019 rok oraz Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2019 r. (załącznik), Warszawa, 2020 rok.

²¹ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2019 r. (załącznik), Warszawa, 2020 r.

²² Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2018 r. (załącznik), Warszawa, 2019 r.

²³ Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Sprawozdanie z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014-2020 za okres od 1 stycznia do 31 grudnia 2016 r. (załącznik), Warszawa, 2017 r.

W województwie śląskim za znęcanie się nad członkiem rodziny lub inną osobą zależną lub bezradną sądy powszechne skazały prawomocnym wyrokiem 955 osób dorosłych w 2017 roku, 1 000 osób w 2018 roku. W kraju ogółem w tym czasie skazano w 10 031 osób dorosłych w 2017 roku i 10 986 osób dorosłych w 2018 roku²⁴.

Przestępstwo niealimentacji jest najczęstszym, obok znęcania się, czynem popełnianym wobec osób najbliższych. Dodatkowo niesie ze sobą negatywne skutki ekonomiczne, ponieważ popełnianie tego czynu nierzadko powoduje brak zaspokajania podstawowych potrzeb egzystencjalnych członków najbliższej rodziny. Przepis stanowi, że kto uporczywie uchyla się od wykonania ciążącego na nim z mocy ustawy lub orzeczenia sądowego obowiązku opieki przez niełożenie na utrzymanie osoby najbliższej lub innej osoby i przez to naraża ją na niemożność zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. W 2018 roku w kraju skazano prawomocnym wyrokiem sądu powszechnego za uchylanie się od obowiązku alimentacyjnego 42 220 osób, w tym 40 449 mężczyzn (95,81%)²⁵. Liczbę wszczętych postępowań oraz przestępstw stwierdzonych w kraju ogółem przedstawia tabela poniżej.

Tabela 11. Liczba postępowań wszczętych oraz liczba przestępstw stwierdzonych ogółem w latach 2015 – 2019 w kraju dotyczących uchylania się od alimentacji.

Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych
2015	28 310	13 368
2016	16 009	9 398
2017	45 338	16 885
2018	122 156	70 412
2019	91 538	53 194

Źródło: www.policja.gov.pl.

Według informacji Komendy Wojewódzkiej Policji w Katowicach w województwie śląskim od 2016 roku liczba osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie systematycznie maleje, w tym również tych stosujących przemoc pod wpływem alkoholu. Liczba osób, wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie wynosiła w roku: 2016 – 7 341, 2017 – 6 989, 2018 – 6 559, 2019 – 6 430, 2020 – 6 138.

Tabela 12. Zjawisko przemocy w rodzinie – w województwie śląskim.

Wyszczególnienie	Lata				
	2016	2017	2018	2019	2020
Liczba osób wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie	7 341	6 989	6 559	6 430	6 138
Liczba osób wobec których istnieje podejrzenie, że stosują przemoc w rodzinie, będąc pod wpływem alkoholu	4 678	4 041	3 594	3 440	3 180

Źródło: Komenda Wojewódzka Policji w Katowicach.

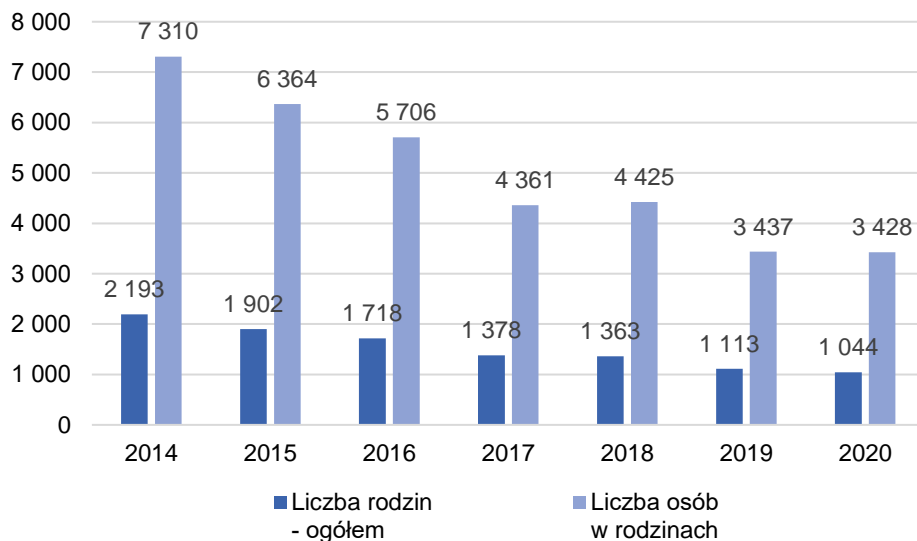
²⁴ Rocznik Statystyczny Województw, Warszawa, 2018, s. 205, Rocznik Statystyczny Województw, Warszawa, 2019, s. 209, www.isws.ms.gov.pl

²⁵ Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, 2019, s. 170, www.isws.ms.gov.pl

4.2. Udzielanie pomocy i wsparcia osobom dotkniętym przemocą w rodzinie

Informacje na temat świadczeń pomocy społecznej udzielanych osobom i rodzinom z powodu występowania przemocy w rodzinie przedstawiają statystyki Ministerstwa Rodziny i Polityki Społecznej. Na podstawie danych dotyczących liczby świadczeniobiorców pomocy społecznej z powodu przemocy w rodzinie można zauważyć, że po systematycznym ich wzroście w latach 2009-2014, od 2015 roku nastąpił spadek. W 2019 roku pomocą społeczną z tytułu występowania przemocy w rodzinie objęto w województwie śląskim 1 113 rodzin, a w nich 3 437 osób, co oznacza spadek liczby takich rodzin o 40,9% i osób w tych rodzinach o 45,6% w stosunku do 2009 roku. Osoby objęte pomocą społeczną z tytułu przemocy w rodzinie stanowiły 6,7% ogółu beneficjentów pomocy społecznej w województwie śląskim. W 2020 roku w województwie śląskim objęto pomocą społeczną 1 044 rodziny, w której było 3 428 osób²⁶.

Wykres 1. Liczba rodzin oraz liczba osób w rodzinach objętych pomocą społeczną z powodu przemocy w rodzinie w województwie śląskim latach 2014-2020.

Źródło: Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania MPiPS/MRPiPS-03 za lata 2014-2020.

Osoby dotknięte przemocą mogą otrzymać pomoc w formie poradnictwa specjalistycznego tj. medycznego, psychologicznego, prawnego, socjalnego, zawodowego i rodzinnego. W gminach z poradnictwa osoby potrzebujące mogły skorzystać w ośrodkach pomocy społecznej oraz w prowadzonych zarówno przez samorząd, jak i organizacje pozarządowe ośrodkach wsparcia oraz w punktach konsultacyjnych, a w ramach instytucji o zasięgu powiatowym, w powiatowych centrach pomocy rodzinie, w ośrodkach interwencji kryzysowej oraz w ośrodkach wsparcia.

Tabela 13. Osoby objęte pomocą w formie poradnictwa specjalistycznego w województwie śląskim w latach 2014-2019.

Lata	Liczba osób objętych pomocą w formie poradnictwa		
	powiaty	gminy	RAZEM
2014	6 861	12 657	19 518
2015	8 001	8 217	16 218

²⁶ Centralna Aplikacja Statystyczna, sprawozdania MPiPS/MRPiPS-03 za lata 2014-2020.

Lata	Liczba osób objętych pomocą w formie poradnictwa		
	powiaty	gminy	RAZEM
2016	10 002	8 148	18 150
2017	8 960	6 644	15 604
2018	8 637	6 664	15 301
2019	9 381	6 374	15 755

Źródło: Opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na podstawie: Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, Raporty z realizacji w województwie śląskim zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie za lata 2014-2019, www.katowice.uw.gov.pl.

W 2018 roku w województwie śląskim powyższego typu pomocą objęto 15,3 tys. osób, z tego 8,6 tys. w powiatach i 6,7 tys. w gminach²⁷. W 2019 roku, w porównaniu z rokiem poprzednim, liczba osób doświadczających przemocy, która skorzystała z poradnictwa specjalistycznego w gminach nieznacznie spadła, natomiast w powiatach wzrosła. W gminach odnotowano spadek liczby osób korzystających z poradnictwa specjalistycznego o 4,3%, natomiast w powiatach odsetek osób korzystających z tych form pomocy wzrósł o 8,6%. W gminach w 2018 i w 2019 roku największej liczbie osób udzielono poradnictwa o charakterze socjalnym, a na kolejnych miejscach znalazło się poradnictwo psychologiczne oraz prawne. Zdecydowanie mniejsza liczba osób skorzystała natomiast z porad dotyczących sfery zawodowej i rodzinnej, a najrzadziej udzielano osobom doświadczającym przemocy poradnictwa o charakterze medycznym. W powiatach na pierwszym miejscu pod względem liczby osób korzystających znalazło się w 2018 i 2019 roku również poradnictwo socjalne. Na drugim miejscu pod względem liczby odbiorców było poradnictwo psychologiczne, a w dalszej kolejności poradnictwo zawodowe i rodzinne, następnie prawne. Najmniej osób skorzystało w powiatach, podobnie jak w gminach, z poradnictwa specjalistycznego o charakterze medycznym.

Celem pracy o charakterze terapeutycznym i psychoedukacyjnym prowadzonej z osobami doświadczającymi przemocy, zarówno przez podmioty gminne jak i powiatowe, jest złagodzenie psychologicznych skutków przemocy domowej. W 2018 roku w województwie śląskim realizowano łącznie 17 programów terapeutycznych, z których w powiatach i gminach skorzystały 304 osoby. Programy ukończyło 206 osób, co stanowiło 67,8% wszystkich uczestników. W 2019 roku zrealizowano 13 programów, do których przystąpiło 257 osób, a ukończyło 149. Odsetek osób, które programy terapeutyczne ukończyły, w stosunku do liczby osób do nich przystępujących zmniejszył się w przypadku powiatów w 2019 do 63%, podczas, gdy w 2018 roku wynosił 74%. Podobnie w przypadku gmin odnotowano spadek odsetka osób, które programy ukończyły, gdyż w 2018 roku było to 57,5% osób do nich przystępujących, a w 2019 roku 48%²⁸.

Tabela 14. Liczba programów terapeutycznych i ich uczestników w powiatach oraz gminach województwa śląskiego w latach 2014-2019.

Lata	Liczba opracowanych i realizowanych programów terapeutycznych		Osoby biorące udział w programach		Osoby, które programy ukończyły	
	w powiatach	w gminach	w powiatach	w gminach	w powiatach	w gminach
2014	20	52	436	489	234	252

²⁷ Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, Raport z realizacji w województwie śląskim zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2018 roku, s. 6, www.katowice.uw.gov.pl.

²⁸ Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, Raport z realizacji w województwie śląskim zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2019 roku, s. 6, www.katowice.uw.gov.pl oraz Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, Raport z realizacji w województwie śląskim zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2018 roku.....op. cit.

Lata	Liczba opracowanych i realizowanych programów terapeutycznych		Osoby biorące udział w programach		Osoby, które programy ukończyły	
	w powiatach	w gminach	w powiatach	w gminach	w powiatach	w gminach
2015	17	15	344	400	218	264
2016	20	7	287	241	199	115
2017	11	3	168	67	116	49
2018	12	5	191	113	141	65
2019	10	3	172	85	108	41

Źródło: opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na podstawie: Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, Raporty z realizacji w województwie śląskim zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie za lata 2014-2019, www.katowice.uw.gov.pl

W sytuacji pandemii COVID-19, jaka zaistniała w 2020 roku, brakuje jeszcze badań nad problematyką związaną z wpływem tej sytuacji na występowanie przemocy w rodzinie, jednakże, osoby pracujące w instytucjach pomocowych, w tym w szczególności w organizacjach pozarządowych informują, że obserwują wzrost interwencji w sprawie przemocy wobec kobiet i dzieci. Wymieniają kilka przyczyn tej tendencji. Osoby, które dotychczas znęcały się nad dziećmi czy współmałżonkami, stały się bezkarne. Izolacja domowa podczas pandemii umożliwiła sprawcom przemocy całkowitą władzę i kontrolę nad bliskimi osobami²⁹. Ponadto, sytuacja zamknięcia spotęgowała pojawiające się konflikty i wywołała nowe. Dla wielu osób był to bardzo stresujący okres. Trudności nastroczało łączenie pracy zawodowej w domu z dbaniem o edukację dzieci również odbywającą się w warunkach domowych. Wiele osób utraciło źródła dochodów, bądź zostały one znacznie ograniczone. Epidemia spowodowała zatem spory stres, który stanowi czynnik wyzwalający agresję. Zanotowano również wyższe wskaźniki sprzedaży alkoholu, który jest również „wyzwalaczem” przemocy³⁰.

Jednocześnie ofiary podjęły próbę skorzystania z pomocy online, do której wcześniej nie były przekonane. Konieczność korzystania z pomocy tylko na odległość i promowanie takiej formy kontaktu spowodowały, że wiele osób pierwszy raz odważyło się sięgnąć po pomoc właśnie w czasie pandemii. Ci, którzy do tej pory ignorowali możliwość wykonania telefonu lub napisania maila, przekonali się, że to może być skuteczne³¹.

Problem krzywdzenia narastał w trakcie pandemii również w stosunku do dzieci. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę przeprowadziła w 2020 roku badania dotyczące skali doświadczania przez młodzież różnego rodzaju przemocy i krzywdzenia w okresie zamknięcia szkół. Dodatkowo poruszono w nim temat dobrostanu młodzieży: samopoczucia, zadowolenia z życia, wsparcia społecznego oraz podejmowania zachowań autodestrukcyjnych. Wnioski z badania są następujące:

- dziewczyny częściej niż chłopcy doświadczają krzywdzenia (34,8% do 19,9%) i gorzej oceniały zarówno swoje samopoczucie, jak i zadowolenie z życia,
- mieszkańcy wsi częściej niż mieszkańcy miast deklarowali doświadczenie przemocy ze strony bliskich dorosłych, wykorzystywania seksualnego z kontaktem fizycznym oraz bycie świadkiem przemocy w domu (15,3% do 7,2%),
- nastolatki w wieku 16-17 lat częściej (16,5%) niż dzieci w wieku 13-15 lat (7,2%) deklarowały doświadczenie przemocy ze strony bliskich dorosłych, wykorzystywania seksualnego bez kontaktu fizycznego oraz bycie świadkiem przemocy w domu,

²⁹ <https://www.tygodnikprzeklad.pl/epidemia-przemocy/>

³⁰ <https://stopuzalezniom.pl/artykuly/przemoc-w-rodzinie/przemoc-a-koronawirus-jak-i-dlaczego-pandemia-wywolala-lawine-agresji/>

³¹ ibidem

- ogółem wykorzystywania seksualnego doświadczył co dziesiąty nastolatek –10,2%,
- osoby, które doświadczyły krzywdzenia częściej niż pozostałe (16,9% do 6%) przyznawały, że nie mogły liczyć na żadne wsparcie społeczne³².

Niezbędnym jest, by w sytuacji izolacji osoby zagrożone przemocą w rodzinie nie zostały pozostawione bez koniecznego wsparcia. By zapewnione zostało, pomimo braku możliwości osobistego udziału, poradnictwo medyczne, psychologiczne, prawne, socjalne, zawodowe i rodzinne oraz utrzymana współpraca jednostek pomocowych zarówno sektora publicznego jak i niepublicznego.

4.4. Ochrona dzieci

Przemoc w rodzinie stanowi jeden z ważniejszych problemów społecznych. Zarówno dane statystyczne (kryminalne), jak i badania empiryczne dowodzą, że ofiarą przemocy w rodzinie jest najczęściej kobieta, a jej sprawcą w przeważającej większości przypadków jest mężczyzna. Szczególną postać przemocy w rodzinie stanowi przemoc wobec małoletniego. Ponieważ stosowana jest przez rodziców (opiekunów), a więc osoby, na których ciąży obowiązek zapewnienia dziecku prawidłowych warunków rozwoju i bezpieczeństwa, jest szczególnym rodzajem krzywdy, której konsekwencje są rozległe, złożone i odczuwane także w późniejszym, dorosłym życiu człowieka.

Równie trudną sytuacją dla dziecka jest sytuacja, gdy wobec niego nie są kierowane bezpośrednie akty przemocy w rodzinie, jednak obserwuje ono proces znęcania się w domu (np. ojca nad matką). Jest to również traumatyczne wydarzenie, co bezpośrednio doświadczenie aktu przemocy. W literaturze określa się takie dzieci mianem „zapominanych ofiar przemocy” lub używa się określenia „wiktyimizacji pośredniej”. Oszacowanie liczby dzieci dotkniętych wiktyimizacją pośrednią w związku z przemocą w rodzinie, w oparciu o statystyki kryminalne, nie jest zadaniem łatwym z tych samych przyczyn, co sama próba szacowania liczby bezpośrednich ofiar przemocy. Chodzi tu nie tylko o to, że dane na temat liczby dzieci obserwujących przemoc w domu rodzinnym nie są uwzględniane w statystykach kryminalnych, ale także ze względu na sam fakt istnienia tzw. ciemnej liczby tego typu przestępstw. Do organów ścigania docierają bowiem informacje tylko o części spośród ogółu przypadków przemocy w rodzinie, jakie mają miejsce. Wiele tego typu zdarzeń nie jest zgłaszanych przez osoby poszkodowane czy osoby z najbliższego otoczenia rodzin dotkniętych przemocą (np. sąsiadów).

Badania dowodzą, że rozwój emocjonalny i społeczne funkcjonowanie dziecka obserwującego przemoc w domu rodzinnym są również zaburzone, jak w przypadku dziecka bezpośrednio maltretowanego. Bez względu na to, czy dziecko doznaje przemocy, czy „tylko” ją obserwuje, przejawiać może różne problemy emocjonalne i behawioralne (np. skłonność do depresji, zachowań autodestrukcyjnych i agresywnych, niskie poczucie własnej wartości).

Obecność przemocy w domu rodzinnym oznacza dla dziecka poczucie ciągłego niepokoju i narastającego zagrożenia. Co więcej, u dzieci wychowujących się w takich rodzinach obserwuje się także zniekształcony obraz samego siebie oraz własnego „udziału” w procesie przemocy. Dziecko postrzega siebie jako kogoś gorszego i odmiennego. Może także obwiniać siebie za przemoc doznawaną przez innego członka rodziny w przekonaniu, iż poprzez swe zachowanie, wygląd lub brak pewnych zdolności przyczyniło się do frustracji i agresywnego zachowania sprawcy. Choć wiktyimizacja pośrednia nie wiąże się z urazami fizycznymi (na które narażone są bezpośrednio ofiary krzywdzenia), to jednak sama obecność przemocy w domu rodzinnym pozostawia głębokie urazy w dziecięcej psychice.

³² Katarzyna Makaruk, Joanna Włodarczyk, Renata Szredzińska, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, raport z badań pn. *Negatywne doświadczenia młodzieży w trakcie pandemii*, Warszawa, 2020.

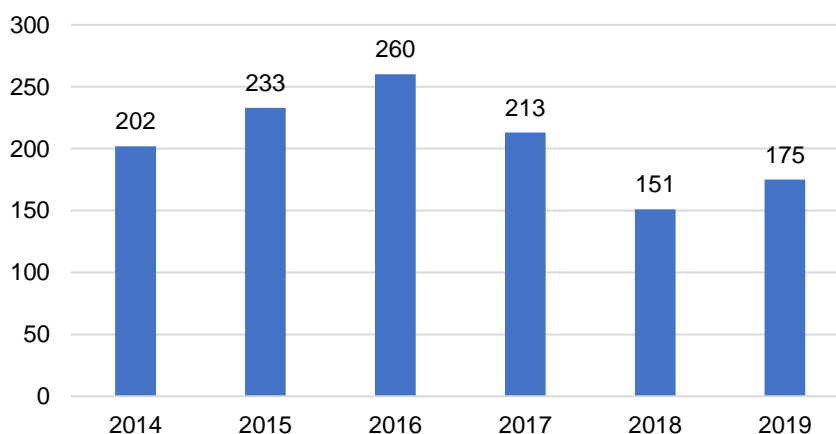
Obserwowanie przez dziecko przemocy w domu rodzinnym jest przejawem przemocy psychicznej względem niego, jest to sytuacja, w której jego podstawowe potrzeby, takie jak potrzeba miłości, uznania, poczucia bezpieczeństwa, nie są zaspokajane. Obraz rodziny, jaki pozostaje w pamięci takiego dziecka, jest zniekształcony, a życie rodzinne kojarzone jest z przemocą, poczuciem krzywdy i upokorzenia.

Biorąc pod uwagę ryzyko zaburzonego rozwoju emocjonalnego dziecka obserwowanego przemoc w domu rodzinnym, a także wysokie prawdopodobieństwo stosowania przezeń przemocy w życiu dorosłym, warto zwrócić szczególną uwagę właśnie na tę kategorię ofiar. Dzieci te, podobnie jak małeletni bezpośrednio doznający przemocy, winny być przedmiotem wzmożonej troski służb społecznych podejmujących działania interwencyjne w rodzinach dotkniętych przemocą³³.

Dziecko jako osoba zależna i słaba wymaga szczególnej ochrony. Gdy nie zapewnia jej najbliższe otoczenie, najczęściej rodzina, ważne stają się uregulowania prawne mające na celu ochronę życia i zdrowia najmłodszych. Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie w razie bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia dziecka, w związku z przemocą w rodzinie, pracownik socjalny wykonujący obowiązki służbowe ma prawo odebrać dziecko z rodziny i umieścić je u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub w całodobowej placówce opiekuńczo-wychowawczej. Zgodnie z treścią przepisów ustawy decyzję o odebraniu dziecka podejmują wspólnie: pracownik socjalny, funkcjonariusz Policji i pracownik ochrony zdrowia (lekarz, pielęgniarka, ratownik medyczny).

W 2018 roku liczba dzieci, które zostały odebrane z rodzin w tym trybie wyniosła łącznie w gminach i powiatach 151 i była niższa o 29,1% od liczby dzieci odebranych z rodzin w roku poprzednim, gdzie odebrano łącznie 213 dzieci³⁴. W 2019 roku liczba dzieci, które zostały odebrane z rodzin w tym trybie wyniosła łącznie w gminach i powiatach 175 i była wyższa o 16% od liczby dzieci odebranych z rodzin w roku poprzednim³⁵.

Wykres 2. Liczba dzieci odebranych z rodzin na podstawie art. 12a ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu w rodzinie na terenie województwa śląskiego w latach 2014-2019.

Źródło: opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na podstawie: Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, Raporty z realizacji w województwie śląskim zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie za lata 2014-2019.

³³ Anna Witkowska-Paleń, Dziecko jako świadek przemocy w rodzinie (o „zapomnianych” ofiarach przemocy), W: Przemoc w rodzinie Pomoc, interwencja, wsparcie społeczne,op. cit., s. 157-166.

³⁴ Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, Raport z realizacji w województwie śląskim zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2018 roku.....op. cit., s. 7.

³⁵ Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, Raport z realizacji w województwie śląskim zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2019 roku.....op. cit.

W realizację ww. zadania w zdecydowanie większej liczbie przypadków zaangażowani byli pracownicy socjalni jednostek organizacyjnych pomocy społecznej powiatów ziemskich i miast na prawach powiatu. W 2018 roku dzieciom, które odebrano z rodzin w związku ze stwierdzonym zagrożeniem ich życia lub zdrowia z powodu przemocy w rodzinie, zapewniono bezpieczeństwo poprzez umieszczenie w 22 przypadkach u innej, niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w 97 przypadkach w rodzinie zastępczej, a w 40 przypadkach poprzez skierowanie do placówek opiekuńczo-wychowawczych. Z analizy przedstawionych danych wynika, że w przypadku 8 dzieci nastąpiła zmiana form pieczy zastępczej³⁶. W 2019 roku 175 odebranych dzieciom, zapewniono bezpieczeństwo poprzez umieszczenie w 24 przypadkach u innej, niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w 64 przypadkach w rodzinie zastępczej, a w 87 przypadkach poprzez skierowanie do placówek opiekuńczo-wychowawczych. Z analizy przedstawionych danych wynika, że w przypadku wszystkich krzywdzonych dzieci, którym w 2019 roku zapewniono bezpieczeństwo w trybie art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, nie dokonywano zmian form pieczy zastępczej³⁷.

4.5. Procedura „Niebieskie Karty”³⁸

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie nakłada na przedstawicieli jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych, Policji, oświaty i ochrony zdrowia, obowiązek podejmowania działań w ramach procedury „Niebieskie Karty”. Procedura ta ma charakter interwencyjny i wszczynana jest w sytuacji, gdy dany przedstawiciel podmiotu, w toku prowadzonych czynności służbowych lub zawodowych, poweźmie podejrzenie stosowania przemocy wobec członków rodziny lub dowie się o takim zdarzeniu w wyniku zgłoszenia dokonanego przez członka rodziny lub inne osoby będące świadkami przemocy w rodzinie. Głównym celem procedury jest diagnoza sytuacji przemocy w rodzinie, potrzeb jej członków i sformułowanie planu kompleksowej pomocy opartej na interdyscyplinarnej pracy przedstawicieli służb i instytucji. Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie umożliwia tworzenie przez zespoły interdyscyplinarne grup roboczych, zajmujących się indywidualnymi przypadkami występowania przemocy domowej. W 2018 zespoły interdyscyplinarne pomocą objęły 5 606 rodzin, a w nich 17 680 osób. W omawianym okresie ze wsparcia grup roboczych skorzystało 11 596 rodzin, a w nich 35 376 osób objętych procedurą „Niebieskie Karty”. W 2019 roku, podobnie jak w roku 2018, we wszystkich 167 gminach województwa śląskiego funkcjonowały zespoły interdyscyplinarne, które odbyły łącznie 871 posiedzeń. W tym czasie zespoły interdyscyplinarne pomocą objęły 5 141 rodzin, a w nich 16 473 osoby, z czego prawie 30% stanowiły dzieci. Ponadto, ze wsparcia grup roboczych skorzystało 11 125 rodzin, a w nich 34 704 osoby objętych procedurą „Niebieskie Karty”.

Dzięki danym statystycznym zgromadzonym od podmiotów realizujących procedurę „Niebieskie Karty”, dotyczących liczby sporządzonych formularzy „Niebieska Karta-A”, można dokonać przybliżonej analizy działań podejmowanych w ramach przedmiotowej procedury. Ogółem w 2019 roku uprawnione podmioty, wypełniając formularz „Niebieska Karta-A”, wszczęły 8 143 procedury

³⁶ Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, *Raport z realizacji w województwie śląskim zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2018 roku.....*op. cit.

³⁷ Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, *Raport z realizacji w województwie śląskim zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2019 roku.....*op. cit.

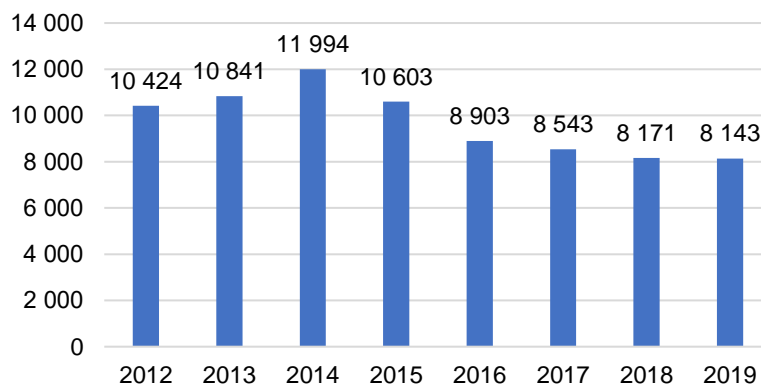
³⁸ Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, *Raport z realizacji w województwie śląskim zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2018 roku*op. cit oraz Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, *Raport z realizacji w województwie śląskim zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w okresie od 1 stycznia do 31 grudnia 2019 roku*op. cit.

„Niebieskie Karty”. Jest to liczba mniejsza niż w roku poprzednim, w którym było 8 171 procedur. Spadek wszczętych procedur „Niebieskie Karty” wynosi 0,3%. W 2018 roku uprawnione podmioty, wypełniając formularz „Niebieska Karta-A”, wszczęły 8 171 procedur „Niebieskie Karty”. Jest to liczba o 4,4% mniejsza niż w 2017 roku i o 21,6% mniejsza niż w 2012 roku.

Udział przedstawicieli poszczególnych podmiotów w działaniach uruchamiających procedurę „Niebieskie Karty” w 2018 i 2019 roku, przy uwzględnieniu bardzo nieznacznych wahań, kształtował się w podobny sposób. Wśród przedstawicieli służb uprawnionych do wdrożenia procedury zdecydowanie dominowała Policja. Drugie miejsce zajmowały jednostki organizacyjne pomocy społecznej, w których osobą wszczynającą procedurę najczęściej był pracownik socjalny. Wśród instytucji wszczynających działania interwencyjne znacząco niższy był udział przedstawicieli oświaty, a na ostatnich miejscach pod względem liczebności znalazły się procedury, których inicjatorami byli przedstawiciele gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych oraz pracownicy ochrony zdrowia.

W 2019 roku Policja wszczęła w województwie śląskim 74,2% wszystkich procedur (procentowo minimalnie mniej niż w roku 2018, w którym policjanci wszczęli 74,7% wszystkich procedur). Z kolei udział jednostek organizacyjnych pomocy społecznej w działaniach rozpoczynających procedurę był w obu analizowanych latach w porównaniu z Policją znacząco niższy i wyniósł w 2018 roku 19,1% wszystkich wszczętych procedur, a w 2019 roku nieznacznie wzrósł do 19,7%. W obu analizowanych latach utrzymywał się także bardzo niski odsetek przypadków uruchamiania procedury „Niebieskie Karty” przez pozostałe uprawnione do tego służby.

Wykres 3. Liczba wszczętych procedur poprzez sporządzenie formularza „Niebieska Karta-A” w województwie śląskim na przestrzeni lat 2012-2019.

Źródło: opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na podstawie: Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, Raporty z realizacji w województwie śląskim zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie za lata 2014-2019, www.katowice.uw.gov.pl

Realizacja działań interwencyjnych i pomocowych w ramach procedury „Niebieskie Karty” wymaga zaangażowania wszystkich zobowiązanych do jej realizacji służb. Spośród wszystkich podmiotów uprawnionych do wszczęcia procedury w 2019 roku największą aktywność w tym względzie wykazali w województwie funkcjonariusze Policji, którzy wszczęli 6 045 procedur (2018 rok – 6 105) i przedstawiciele jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, w których osobą wszczynającą procedurę najczęściej jest pracownik socjalny – 1 602 (w 2018 roku – 1 559). Zwraca uwagę, że w obu analizowanych latach utrzymywał się bardzo niski odsetek przypadków wszczynania procedury „Niebieskie Karty” przez pozostałe uprawnione do tego służby. Udział w ogólnej liczbie wszczętych procedur działań interwencyjnych podejmowanych przez przedstawicieli ochrony zdrowia oraz członków gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych kształtował się

w latach 2018 i 2019 roku na podobnym poziomie oscylującym w okolicach 1% i w porównaniu z rokiem 2018 w przypadku obu tych służb zaliczył nieznaczny spadek. W przypadku pracowników oświaty odnotowano w 2019 roku, w porównaniu z rokiem 2018, bardzo niewielki wzrost odsetka wszczynanych procedur o 0,2%.

W latach 2012-2014 odnotowano wzrost zarówno liczby sporządzanych z osobami doznającymi przemocy „Niebieskich Kart-C”, jak również liczby „Niebieskich Kart-D”. Od 2015 roku wskaźnik ten uległ obniżeniu do roku 2018. W 2019 roku w województwie śląskim wszczęto 8 143 procedury „Niebieskie Karty” oraz sporządzono 6 138 formularzy „Niebieska Karta-C” i 4 609 formularzy „Niebieska Karta-D”.

Tabela 15. Liczba sporządzonych formularzy „Niebieska Karta-C” oraz „Niebieska Karta-D” przez zespoły interdyscyplinarne i grupy robocze w województwie śląskim w latach 2012-2019.

Lata	Ogólna liczba wszczętych procedur „Niebieskie Karty”	Liczba formularzy		Wszczęte w danym roku procedury (w %) z wypełnionymi:	
		„Niebieska Karta-C”	„Niebieska Karta-D”	„Niebieskimi Kartami-C”	„Niebieskimi Kartami-D”
2012	10 424	6 283	4 466	60,3	42,8
2013	10 841	7 067	5 127	65,2	47,3
2014	11 994	8 099	5 680	67,5	47,4
2015	10 603	7 471	5 217	70,5	49,2
2016	8 903	6 948	4 978	78,0	55,9
2017	8 046	6 339	4 743	78,8	58,9
2018	8 171	6 086	4 570	74,5	55,9
2019	8 143	6 138	4 609	75,4	56,6

Źródło: opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na podstawie: Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, Raporty z realizacji w województwie śląskim zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie za lata 2014-2019.

Pozytywnym zjawiskiem jest wysoki przekraczający 70% odsetek procedur toczących się przy aktywnym udziale osób doznających przemocy oraz ponad 50% odsetek osób podejrzanych o jej stosowanie, zgłaszających się na posiedzenia zespołów interdyscyplinarnych i grup roboczych. Sytuacja taka zwiększa szanse na lepsze przygotowanie indywidualnych planów pomocy do potrzeb rodzin oraz zapewnia większą efektywność podejmowanych w ramach procedury działań, mających na celu powstrzymanie przemocy.

Zgodnie z §18 rozporządzenia Rady Ministrów z 13 września 2011 roku w sprawie procedury "Niebieskie Karty" oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta”, zakończenie procedury następuje w przypadku ustania przemocy w rodzinie i uzasadnionego przypuszczenia o zaprzestaniu dalszego stosowania przemocy w rodzinie oraz po zrealizowaniu indywidualnego planu pomocy, jak też rozstrzygnięcia o braku zasadności podejmowania działań. Jak wynika z danych, zarówno w latach 2012-2018, jak w samym 2019 roku prowadzone na terenie województwa śląskiego działania pomocowe i wspierające przez zespoły interdyscyplinarne i grupy robocze doprowadziły w większości przypadków do zrealizowania przyjętych indywidualnych planów pomocy rodzinom oraz ustania przemocy - z pierwszego powodu zamknięto 4 723 procedury (67,7% wszystkich zamkniętych procedur), natomiast z drugiego powodu – 2 295 procedur (32,7%).

4.6. Infrastruktura wsparcia – podmioty udzielające pomocy ofiarom przemocy w rodzinie³⁹

W ramach gminnego systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie działają punkty konsultacyjne, które zgłaszającym się osobom potrzebującym pomocy udzielają informacji na temat dostępnych miejsc specjalistycznej pomocy oraz kompetencji poszczególnych służb i instytucji z terenu gminy oraz powiatu i województwa. Ponadto w miarę możliwości udzielają osobom będącym w kryzysie, m.in. dotkniętym przemocą w rodzinie poradnictwa psychologicznego, prawnego i socjalnego. Jednostki tego typu mogą być tworzone zarówno przez samorząd terytorialny, stowarzyszenia abstenenckie, jak i inne podmioty pozarządowe.

Zgodnie z uzyskanymi od gmin danymi sprawozdawczymi, w województwie śląskim w 2019 roku funkcjonowało 76 punktów konsultacyjnych, w których pomoc mogły uzyskać zgłaszające się osoby z problemem przemocy domowej. W porównaniu z rokiem 2018 w województwie przybyły dwa nowe punkty konsultacyjne. Jak wynika z dostępnych danych, liczba osób korzystających z usług punktów konsultacyjnych w 2019 roku zmalała w porównaniu z rokiem poprzednim o 146 osób tj. 5,8%. W obu analizowanych latach wśród osób objętych pomocą tego typu jednostek wyraźnie dominowały kobiety, stanowiące w 2018 roku 74,3% ogółu osób dotkniętych przemocą, które zgłosiły się tam po pomoc, a w 2019 roku 74,9%. W obu analizowanych latach podobny był odsetek mężczyzn dotkniętych przemocą korzystających z usług punktów oraz dzieci, kształtujący się w przypadku mężczyzn w przedziale od 12,5% w 2019 roku do 15,3% w 2018 roku, a dzieci i na poziomie 12,5% w 2019 roku oraz 10,3% w 2018 roku.

Jednostkami organizacyjnymi pomocy społecznej, które specjalizują się w działaniach interwencyjnych, są ośrodki interwencji kryzysowej. Potrzeba interwencji kryzysowej wynika z obowiązku udzielenia pomocy osobie, znajdującej się w sytuacji, którą spozstrzega jako sytuację bez wyjścia i dlatego jest w poważnym niebezpieczeństwie. Charakterystyczne dla interwencji kryzysowej jest udzielanie pomocy jak najszybciej po wydarzeniu kryzysowym, intensywność kontaktów pomocowych, mobilizowanie naturalnego systemu wsparcia i zasobów jakie posiada klient oraz kompleksowa odpowiedź na potrzeby osoby w kryzysie.

W województwie śląskim ośrodki i punkty interwencji kryzysowej to placówki dysponujące ofertą pomocową, umożliwiającą ofiarom przemocy w rodzinie wyjście z sytuacji kryzysowej, w tym: poradnictwem specjalistycznym i konsultacjami indywidualnymi psychologów, prawników i pracowników socjalnych, a także grupowymi formami pomocy obejmującymi udział w grupach terapeutycznych, grupach wsparcia dla ofiar przemocy oraz całodobowym schronieniem. W odniesieniu do dzieci z rodzin dotkniętych przemocą ośrodki interwencji kryzysowej oferują ponadto pomoc w formie poradnictwa, konsultacji pedagogicznych, konsultacji i zajęć rozwijających kompetencje wychowawcze dla rodziców.

W 2019 roku w województwie śląskim zarejestrowane w Centralnej Aplikacji Statystycznej były łącznie 34 jednostki interwencji kryzysowej i ich liczba nie uległa zmianie w porównaniu z rokiem poprzednim. Placówki interwencji kryzysowej funkcjonujące w województwie w 2019 roku obejmowały 18 ośrodków interwencji kryzysowej oraz 16 punktów interwencji kryzysowej. W porównaniu z 2018 rokiem struktura ośrodków i punktów oraz ich liczba nie uległa zmianie. W województwie śląskim w 2019 roku 15 ośrodków interwencji kryzysowej dysponowało pomocą w formie całodobowego schronienia oraz 1 punkt interwencji kryzysowej posiadał je w swojej ofercie. Placówki interwencji kryzysowej oferowały łącznie 272 miejsca noclegowe (o 2 miejsca więcej niż w 2018 roku), w tym 3 miejsca noclegowe w punkcie interwencji kryzysowej. W przypadku ośrodków interwencji kryzysowej, podobnie jak w roku 2018 schronienia w swojej ofercie nie miały tylko 3 ośrodki: w Rudzie Śląskiej oraz 2 placówki tego typu funkcjonujące

³⁹ Ibidem.

w Katowicach. Z kolei na 14 punktów interwencji kryzysowej tylko jeden z nich – w powiecie żywieckim dysponował możliwością schronienia (3 miejsca).

Tabela 16. Liczba osób dotkniętych przemocą w rodzinie objętych pomocą ośrodków interwencji kryzysowej i punktów interwencji kryzysowej w województwie śląskim w latach 2014-2019.

Kategorie	Lata					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Osoby objęte pomocą ogółem						
Ogółem	3 132	4 053	3 675	3 666	4 311	3 523
Kobiety	2 370	3 047	2 611	2 629	2 825	2 477
Mężczyźni	211	364	254	281	257	295
Dzieci	551	642	810	756	1 229	751
Osoby korzystające z pomocy ambulatoryjnej						
Ogółem	2 552	3 500	3 216	3 268	3 873	3 105
Kobiety	2 083	2 798	2 387	2 425	2 613	2 277
Mężczyźni	197	355	251	278	254	290
Dzieci	272	347	578	565	1 006	538
Osoby korzystające z miejsc całodobowych						
Ogółem	580	553	459	398	438	418
Kobiety	287	249	224	204	212	200
Mężczyźni	14	9	3	3	3	5
Dzieci	279	295	232	191	223	213

Źródło: opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na podstawie: Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, Raporty z realizacji w województwie śląskim zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie za lata 2014-2019.

Z oferty pomocowej w ramach interwencji kryzysowej korzystały głównie kobiety – 70,3% ogółu osób ze środowisk dotkniętych przemocą zwracających się o wsparcie do placówek tego typu. Kobiety dominowały także wśród osób, które zwróciły się o pomoc w trybie ambulatoryjnym (73,33% ogółu tych osób), korzystając między innymi z poradnictwa specjalistycznego, pomocy psychologicznej oraz biorąc udział w grupach wsparcia i grupach terapeutycznych.

W przypadku wykorzystania miejsc całodobowych, w 2018 i 2019 roku odsetek dzieci wśród osób, które skorzystały z tej formy pomocy był najwyższy i wyniósł blisko 51%. Na drugim miejscu znalazły się kobiety. Powyższe wskazuje, na to, że głównymi klientami miejsc całodobowego schronienia w ośrodkach interwencji kryzysowej były matki z dziećmi, zmuszone do opuszczenia miejsca zamieszkania w związku z zagrożeniami będącymi konsekwencją przemocy w rodzinie.

W 2019 roku zarejestrowany był, podobnie jak w roku 2018, jeden ośrodek wsparcia o zasięgu powiatowym oraz 4 gminne placówki tego typu. Nie uległa zmianie liczba miejsc całodobowych. W obu analizowanych latach w powiatowym ośrodku było ich 19, a w gminnych placówkach łącznie 29 miejsc noclegowych. Jeden z gminnych ośrodków wsparcia znajdujący się w Cieszynie, podobnie jak w latach poprzednich, oferował wyłącznie wsparcie o charakterze ambulatoryjnym. W 2019 roku, w porównaniu z rokiem poprzednim, spadła o 27 osób ogólna liczba osób dotkniętych przemocą w rodzinie korzystających pomocy powiatowego ośrodka wsparcia, w 2018 roku było to 361 osób, natomiast w 2019 to 334 osoby, spadek wyniósł więc 7,5%. Z miejsc noclegowych natomiast skorzystały w 2019 roku 32 osoby, a więc o 25 osób mniej niż w roku poprzednim, gdy osób takich było 57 (spadek wyniósł 44%).

W 2019, podobnie jak w 2018, roku wśród beneficjentów usług powiatowego ośrodka wsparcia przeważały kobiety stanowiące 73% ogółu osób dotkniętych przemocą domową, które trafiły po pomoc do tej placówki (w 2018 roku - 66%). Ponadto, zdecydowanie większa liczba osób skorzystała w placówce z pomocy w trybie ambulatoryjnym. Łącznie klientami tej formy pomocy były w 2019 roku 302 osoby, a więc 90,4% ogółu osób dotkniętych przemocą objętych wsparciem Ośrodka (w 2018 roku osoby te stanowiły 84,2% wszystkich klientów placówki).

W przypadku miejsc całodobowych beneficjentami tej formy wsparcia w powiatowym ośrodku w obu analizowanych latach były przede wszystkim dzieci i kobiety. W 2019 roku dzieci stanowiły 50% ogółu osób korzystających ze schronienia, a kobiety 47%, (w 2018 roku dzieci stanowiły 61,4%, a kobiety 36,8%). Jednocześnie w obu badanych latach z tej formy pomocy skorzystał wyłącznie 1 mężczyzna.

W 2018 roku pomocą gminnych ośrodków wsparcia (Cieszyn, Katowice, Rudziniec, Zawiercie) było objętych 147 osób, w tym 120 kobiet (81,6%), 12 mężczyzn i 15 dzieci. Wyłącznie z miejsc całodobowych skorzystało 14 osób (9,5%), w tym 6 kobiet i 8 dzieci⁴⁰.

Z oferty gminnych ośrodków wsparcia w 2019 roku, podobnie jak w 2018, skorzystało wyraźnie mniej osób niż z ośrodka tego typu o charakterze powiatowym. W gminach ośrodki objęły w 2019 roku pomocą łącznie 185 osób dotkniętych przemocą domową, podczas gdy w powiatowym ośrodku wsparcia udzielono pomocy 334 osobom, a więc w gminach liczba ich była niższa o 149 osób, co stanowi 44,6%. W placówkach gminnych w 2019 roku wzrosła liczba osób objętych pomocą w stosunku do roku poprzedniego o 38 osób - 25,8%, przy czym znacznie wzrosła liczba osób, którym udzielono schronienia tj. o 16 osób, czyli o 114,3%.

Podobnie, jak w przypadku placówki o charakterze powiatowym, głównymi odbiorcami pomocy w jednostkach gminnych w latach 2018 i 2019 były kobiety, stanowiące w 2018 roku 81,6%, a w 2019 - 68,6% ogółu klientów, którzy trafili do ośrodków wsparcia w związku z doświadczaniem przemocy domowej. Na drugim miejscu znalazły się dzieci stanowiące w 2018 roku 10,2%, a w 2019 - 21% wszystkich klientów.

Łącznie z usług powiatowego i gminnych ośrodków wsparcia w naszym województwie skorzystało w 2019 roku 519 osób dotkniętych przemocą domową, a więc nieznacznie więcej niż w 2018 roku, gdy było ich 508 (wzrost 2,2%).

Poza ośrodkami wsparcia, ofertę pomocy dla ofiar przemocy domowej w naszym województwie w 2019 roku, tak jak 2018, uzupełniały 4 domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, które w sumie oferowały 63 miejsca całodobowe, a ich liczba zwiększyła się o 12 miejsc (23,5%) w porównaniu z rokiem poprzednim, gdy było ich 51. W 2019 roku kobietom i dzieciom dotkniętym przemocą, które skorzystały w oferty domów dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży, udzielono w tych placówkach pomocy w formie poradnictwa, w tym poradnictwa o charakterze medycznym, psychologicznego, prawnego, socjalnego oraz zawodowego i rodzinnego.

Ofiary przemocy w rodzinie mogą również uzyskać pomoc w specjalistycznych ośrodkach wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie, których celem jest niesienie pomocy osobom pokrzywdzonym przemocą w rodzinie, w tym zapewnienie im bezpiecznego schronienia oraz kompleksowego wsparcia w zakresie: prawnym, psychologicznym, medycznym i socjalnym. Prowadzenie

⁴⁰ Ibidem.

specjalistycznych ośrodków wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie jest zadaniem z zakresu administracji rządowej zleconym samorządom powiatowym, a środki finansowe na ich utrzymanie zapewnia budżet państwa. W naszym województwie znajdują się 3 placówki tego typu: Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie w Chorzowie, Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Przystań” w Świętochłowicach, Powiatowy Specjalistyczny Ośrodek Wsparcia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie w Wodzisławiu Śląskim. W 2019 roku ośrodki te dysponowały łącznie 36 miejscami pobytu całodobowego, przy czym ich liczba nie uległa zmianie w porównaniu z rokiem 2017 i 2018.

Łącznie z pomocy specjalistycznych ośrodków wsparcia w 2019 roku skorzystało 576 osób, tj. o 23 osoby więcej niż w roku poprzednim, gdy osób objętych pomocą tego typu placówek było 553. Zdecydowana większość osób trafiających do specjalistycznych ośrodków w 2019 roku, podobnie jak w 2018 roku, to kobiety, stanowiące 64,2% ogółu klientów objętych ich pomocą oraz dzieci – 24%.

W 2019 roku największa liczba uczestników programów terapeutycznych dla osób dotkniętych przemocą w rodzinie, była w Specjalistycznym Ośrodku „Przystań” w Świętochłowicach (inaczej niż w 2018 roku, gdy była to placówka w Chorzowie). W Ośrodku w Świętochłowicach w 2019 roku opracowano i realizowano 1 program terapeutyczny, z którego skorzystało 12 osób. Specjalistyczny Ośrodek w Chorzowie również opracował i realizował w 2019 roku 2 programy terapeutyczne, z których skorzystało 10 uczestników, natomiast w Specjalistycznym Ośrodku w Wodzisławiu Śląskim, podobnie jak w poprzednich latach, nie opracowano i nie realizowano tego typu programów, gdyż nie udało się zebrać grupy osób chcących uczestniczyć w takiej formie wsparcia.

4.7. Oddziaływania korekcyjno-edukacyjne oraz psychologiczno-terapeutyczne wobec sprawców przemocy⁴¹

Oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc w rodzinie mają na celu powstrzymanie osoby stosującej przemoc wobec najbliższych przed dalszym jej używaniem, naukę umiejętności samokontroli i budowania relacji rodzinnych oraz kształtowania umiejętności w zakresie wychowywania dzieci bez używania przemocy w rodzinie. Programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie są integralnym elementem kompleksowych działań w zakresie przeciwdziałania przemocy.

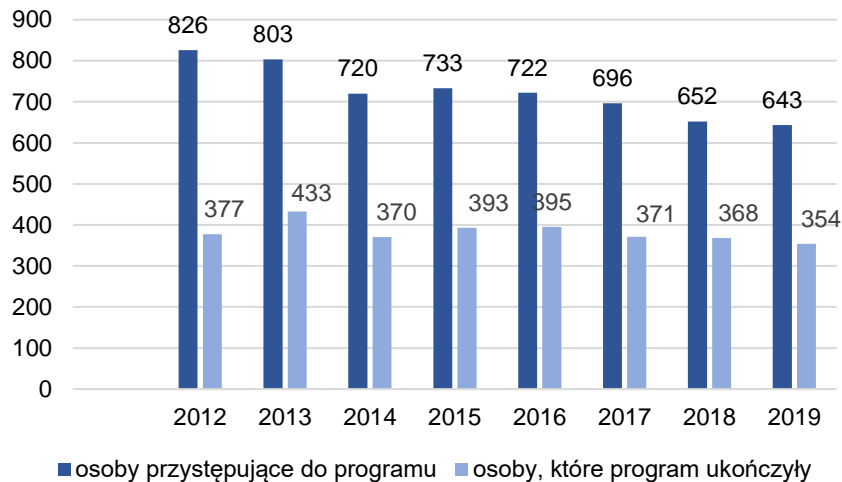
Na terenie województwa śląskiego w 2019 roku, podobnie jak w 2018, spośród 19 powiatów grodzkich, 17 realizowało oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc w rodzinie. W przypadku 17 powiatów ziemskich województwa, w 2019 roku oddziaływania korekcyjno-edukacyjne prowadziło 11 powiatów. W porównaniu z rokiem 2018, w 2019 roku liczba powiatów grodzkich realizujących oddziaływania była taka sama, natomiast w przypadku powiatów ziemskich liczba powiatów realizujących tego typu działania wzrosła o 1 powiat, czyli o 10%.

W 2019 roku oddziaływania korekcyjno-edukacyjne realizowało łącznie 29 podmiotów (o 3 podmioty mniej niż w 2018 roku, gdy było ich 32 – spadek o 9,4%), w tym powiatowe centra pomocy rodzinie, ośrodki pomocy społecznej w miastach na prawach powiatu, ośrodki interwencji kryzysowej, specjalistyczne ośrodki wsparcia dla ofiar przemocy w rodzinie oraz organizacje pozarządowe, którym powiaty zleciły realizację tego zadania. W 2019 roku do programów korekcyjno-edukacyjnych przystąpiły łącznie 643 osoby (o 9 osób mniej niż w 2018 roku, gdy było

⁴¹ Ibidem.

ich 652 – spadek o 1,4%). Uczestnikami programów korekcyjno-edukacyjnych, podobnie jak 2018 roku, byli więc głównie mężczyźni, którzy stanowili 91,6% ogółu osób do programów w 2019 roku przystępujących (w 2018 roku – 93,7%). Kobiety uczestniczące w programach w 2019 roku stanowiły 8,4% ogółu uczestników, a w 2018 roku 6,3%. Programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych w 2019 roku ukończyły łącznie 354 osoby, w tym 330 mężczyzn oraz 24 kobiety.

Wykres 4. Liczba osób stosujących przemoc w rodzinie, które w województwie śląskim przystępowały do programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych oraz je ukończyły w latach 2012-2019.

Źródło: opracowanie własne Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na podstawie: Śląski Urząd Wojewódzki w Katowicach, Raporty z realizacji w województwie śląskim zadań z zakresu przeciwdziałania przemocy w rodzinie za lata 2014-2019, www.katowice.uw.gov.pl

Rozszerzeniem oferty pomocowej oddziaływań skierowanych do osób stosujących przemoc są programy psychologiczno-terapeutyczne jako zadanie wyznaczone do realizacji dla jednostek samorządu terytorialnego we współpracy z organizacjami pozarządowymi. Oddziaływania psychologiczno-terapeutyczne mają na celu zmianę nieprawidłowych wzorców zachowań sprawców przemocy oraz poprawę jakości życia rodzin dotkniętych przemocą poprzez rozwijanie i utrwalanie kompetencji osób stosujących przemoc w zakresie komunikacji z najbliższymi bez stosowania przemocy. W wyniku udziału w programach uczestnicy mają szansę na zdobycie lub poszerzenie posiadanej wiedzy na temat sposobów powstrzymywania się od zachowań przemocowych, poprawę zaburzonych przez przemoc relacji z członkami rodziny, zwiększenie umiejętności społecznych oraz utrwalenie wyuczonych, pozytywnych zmian w zachowaniu wobec bliskich. Adresatami oddziaływań mogą zostać osoby, które wyrażają gotowość do osobistej, pogłębionej pracy psychologiczno-terapeutycznej w obszarze zmiany postaw i zachowań wobec członków rodziny. Celem udziału w programach psychologiczno-terapeutycznych osób, które ukończyły wcześniej oddziaływania o charakterze korekcyjno-edukacyjnym jest utrwalenie zmian postaw i zachowań nabytych w ich trakcie.

W 2019 roku, podobnie jak w roku poprzednim, uczestnikami programów psychologiczno-terapeutycznych byli głównie mężczyźni – 66 osób, stanowiący 85,7% ogółu osób rozpoczynających udział w tego typu oddziaływaniach (w 2018 roku mężczyźni stanowili 93,4%). Ponadto, w porównaniu z rokiem poprzednim zwiększył się nieznacznie odsetek kobiet stosujących przemoc w rodzinie, które poddano tego typu oddziaływaniom, gdyż było ich 11 i stanowiły 14,3% ogółu uczestników (w 2018 roku odsetek kobiet wyniósł 6,6%). Programy oddziaływań psychologiczno-terapeutycznych ukończyło łącznie 66 osób, w tym 58 mężczyzn i 8 kobiet (w 2018 roku na 72 osoby kończące program było 67 mężczyzn oraz 5 kobiet). Odsetek osób kończących

oddziaływania psychologiczno-terapeutyczne w 2019 roku wynosił 85,7% i wzrósł o 6,6% w porównaniu z rokiem 2018, gdy wynosił 79,1%.

V. Analiza SWOT

Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> Rozwinięta sieć placówek udzielających pomocy rodzinom z problemem przemocy w większych gminach i powiatach województwa śląskiego. Systematyczny i stały rozwój systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim. Interdyscyplinarna współpraca na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Wypracowane procedury postępowania w sytuacji wystąpienia przemocy w rodzinie. Dostępność do informacji na temat oferowanych form wsparcia dla osób doznających przemocy. Wspieranie działalności organizacji społecznych prowadzących działania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Zaangażowanie specjalistów różnych dziedzin we wspólne działania na rzecz profilaktyki i rozwiązywania problemów uzależnień i przemocy w rodzinie. Możliwość podnoszenia kwalifikacji przez kadrę realizującą zadania w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Wzrost kwalifikacji pracowników służb pomocowych. Możliwość udziału osób stosujących przemoc w spotkaniach grup samopomocowych prowadzonych przez organizacje pozarządowe oraz możliwość korzystania przez te osoby po zakończeniu udziału w programach korekcyjno-edukacyjnych z pomocy w poradniach zdrowia psychicznego. Współpraca na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie z podmiotami prowadzącymi działalność leczniczą w zakresie leczenia odwykowego osób stosujących przemoc. 	<ul style="list-style-type: none"> Uboższa oferta pomocowa na terenach wiejskich województwa śląskiego, uzyskanie specjalistycznej pomocy wiąże się z koniecznością dojeżdżania do większego ośrodka miejskiego, co z racji barier komunikacyjnych bywa utrudnione, czasochłonne i zniechęcające. Bardzo niski odsetek przypadków wszczynania procedury „Niebieskie Karty” przez inne uprawnione do tego służby poza Policją i przedstawicielami jednostek organizacyjnych pomocy społecznej. Niska dostępność, szczególnie na terenach wiejskich niektórych form pomocy: darmowej psychoterapii, grup wsparcia oraz miejsc, gdzie osoby doświadczające przemocy mogą otrzymać schronienie. Niska skuteczność oddziaływań interwencyjnych i motywujących wobec osób stosujących przemoc. Długi okres oczekiwania na przyjęcie do programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych, co znacząco wpływa na spadek motywacji sprawcy do skorzystania z tej formy wsparcia. Ograniczony dostęp do wsparcia dla osób, które zakończyły udział w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych. Niska dostępność do działań profilaktycznych – w szczególności dzieci i młodzieży oraz do zajęć podnoszących kompetencje wychowawcze rodziców. Ograniczona liczba miejsc schronienia dla osób doznających przemocy w rodzinach. Niewystarczająca wiedza na temat konsekwencji występowania przemocy w rodzinie. Brak (mała liczba) miejsc schronienia dla mężczyzn doznających przemocy w rodzinie.
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> Wysoka społeczna świadomość zjawiska przemocy – zdecydowana większość obywateli prawidłowo identyfikuje zjawiska niedopuszczalne. Postrzeganie przemocy jako jednego z ważnych problemów społecznych. Standaryzacja oddziaływań interwencyjnych związanych ze zjawiskiem przemocy w rodzinie (stosowanie procedury „Niebieskie Karty”). Nowe regulacje prawne umożliwiające odseparowanie sprawcy przemocy od ofiary. Rosnąca świadomość przedstawicieli służb na temat swoich prerogatyw w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz współpraca w ramach działań interwencyjnych skutkująca adekwatnością i wysokim stopniem dopasowania otrzymywanej pomocy do potrzeb i oczekiwań osoby pokrzywdzonej. 	<ul style="list-style-type: none"> Długi czas trwania procedur pomocowych. Niechęć do podejmowania terapii przez osoby stosujące przemoc, jak też nieskuteczność motywowania osób stosujących przemoc do udziału w programach oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych. Brak sprofilowanych kampanii edukacyjnych w obszarze przemocy w rodzinie – np. na temat zjawiska przemocy ekonomicznej; do odbiorców, którzy najslabiej identyfikują zachowania przemocowe; do świadków przemocy. Niedoszacowanie oraz niedostateczne dostrzeganie przez system pomocy społecznej skali przemocy wobec dziecka i jego sytuacji w rodzinie. Niewystarczająca oferta specjalistycznej pomocy dla dzieci i młodzieży – świadków i osób

<ul style="list-style-type: none">• Wysoka skuteczność procedury „Niebieskie Karty” oraz pozostałych oddziaływań skierowanych do osób doświadczających przemocy w rodzinie (oprócz procedury „Niebieskie Kart”) – np. poradnictwa psychologicznego oraz prawnego, jak również pomocy oferowanej w ramach pracy socjalnej.• Możliwości finansowania ze źródeł publicznych programów profilaktycznych dla dzieci i młodzieży i oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinie.	<p>doświadczających przemocy w rodzinie.</p> <ul style="list-style-type: none">• Mała liczba diagnoz sytuacji dziecka podejmowanych poprzez bezpośredni kontakt i rozmowę z dzieckiem w ramach procedury Niebieskie Karty.• Bierność świadków przemocy w rodzinie – ograniczone działania edukacyjne skupiające się na tym, jak należy reagować, gdy widzi się coś niepokojącego.• Stereotypowe postrzeganie społeczne ofiar i sprawców przemocy w rodzinie.• Występowanie mechanizmu transmisji traumy przez pokolenia.• Ryzyko wtórnej wiktymizacji osób doznających przemocy w obszarze działań interwencyjnych oraz utrwalanie w świadomości społecznej przekonania o bezkarności przemocy, obniżenie zaufania do instytucji prawa i systemu interwencyjnego.• Ograniczona współpraca pomiędzy realizatorami programów korekcyjno-edukacyjnych a prokuraturą, sądem i kuratorami.
--	--

VI. Program ochrony ofiar przemocy w rodzinie

W oparciu o szczegółową diagnozę problemu przemocy w rodzinie w województwie śląskim, jak również doświadczenie w realizacji poprzednich edycji programów wojewódzkich w zakresie przeciwdziałania przemocy, przyjmuje się następujące cele i zadania *Programu*:

Cel główny:

Wzmocnienie oddziaływań na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim

Cel operacyjny 1:

Edukacja publiczna oraz wspieranie oddziaływań profilaktycznych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Zadania:

- 1.1. Edukacja publiczna w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
- 1.2. Organizowanie oraz udział w kampaniach społecznych i informacyjnych mających na celu podniesienie poziomu wiedzy oraz zwiększenie świadomości społecznej w zakresie przyczyn, skutków i specyfiki zjawiska przemocy w rodzinie.
- 1.3. Wspieranie i organizowanie przedsięwzięć profilaktyczno-edukacyjnych mających na celu podniesienie poziomu wiedzy oraz kształtowanie postaw społecznych wolnych od przemocy, skierowanych do różnych grup odbiorców.
- 1.4. Rozwijanie systemu doskonalenia zawodowego, w tym specjalistycznego, kadr realizujących zadania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie, uwzględniającego wyniki diagnozy potrzeb szkoleniowych.
- 1.5. Realizacja działań mających na celu wsparcie osób bezpośrednio pracujących z osobami dotkniętymi przemocą w rodzinie i osobami stosującymi przemoc, w tym tworzenie warunków umożliwiających integrację i wymianę doświadczeń.

Cel operacyjny 2:

Wspieranie lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie

Zadania:

- 2.1. Wspieranie programów mających na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, w szczególności: ochrony osób doznających przemocy w rodzinie oraz oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie.
- 2.2. Rozwijanie i wzmocnianie współpracy pomiędzy różnymi służbami i podmiotami w zakresie dostosowania do potrzeb społecznych lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym w szczególności w zakresie pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie.
- 2.3. Wzmocnianie oferty pomocowej skierowanej do osób uwikłanych w przemoc w rodzinie.
- 2.4. Upowszechnianie informacji o możliwościach i formach uzyskania pomocy, telefonach zaufania oraz ofercie pomocowej świadczonej przez podmioty działające w obszarze przeciwdziałania przemocy.
- 2.5. Upowszechnianie oraz promocja dobrych praktyk i rozwiązań w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Cel operacyjny 3:

Monitorowanie problemów związanych z przemocą w rodzinie

Zadania:

3.1 Badanie i monitorowanie zjawiska przemocy w rodzinie w województwie śląskim.

3.2 Gromadzenie informacji dotyczących zjawiska przemocy w rodzinie w województwie śląskim.

Realizatorem *Programu* jest Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.

Beneficjentami *Programu* są mieszkańcy województwa śląskiego. Zakłada się, że działania *Programu* będą prowadzone na rzecz:

- osób doświadczających przemocy domowej, w tym m. in. dzieci i młodzieży, współmałżonków lub partnerów, a także osób starszych i niepełnosprawnych,
- osób stosujących przemoc w rodzinie,
- świadków przemocy w rodzinie,
- osób prowadzących działania w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie, w tym m.in. pracowników socjalnych, kuratorów, terapeutów, policjantów, pracowników placówek opiekuńczo-wychowawczych, nauczycieli, pracowników placówek leczenia odwykowego, pedagogów, psychologów, pracowników służby zdrowia, członków gminnych komisji ds. przeciwdziałania uzależnieniom,
- instytucji i organizacji pozarządowych, działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- społeczności lokalnych.

Charakterystyczne dla różnorodności zadań realizowanych w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie jest ich wzajemne przenikanie oraz uzupełnianie się. Wielowymiarowy charakter problemu powoduje konieczność wdrażania szerokiego wachlarza oddziaływań, co tym samym determinuje współpracę w tym celu szerokiego grona partnerów i współrealizatorów, w tym w szczególności z jednostek samorządu terytorialnego, administracji rządowej, innych instytucji publicznych, organizacji pozarządowych, kościoła i związków wyznaniowych oraz pozostałych podmiotów działającymi na rzecz przeciwdziałania przemocy, w tym również podmiotów sektora prywatnego.

Zakres merytoryczny ujęty w *Programie* stwarza możliwość rozpowszechniania, tworzenia i wspierania sieci partnerstw realizujących zadania mające na celu rozwiązywanie problemów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem problematyki przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Zakłada się, że zadania realizowane w ramach *Programu* przyczynią się do wzmocnienia oddziaływań realizowanych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie w województwie śląskim, w szczególności przez:

- organizowanie i współorganizowanie różnych form doskonalenia zawodowego osób działających w obszarze przeciwdziałania przemocy, w tym m.in.: konferencji, szkoleń, doradztwa, porad, warsztatów, spotkań, superwizji,
- organizowanie i współorganizowanie kampanii społeczno-edukacyjnych,
- monitoring problemu oraz gromadzenie danych,
- wspieranie lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- współpracę w ramach systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie różnych instytucji takich jak: placówki oświatowe, sądy, Policja, prokuratura, jednostki organizacyjne pomocy społecznej, izby wytrzeźwień, poradnie rodzinne, telefony zaufania itp.

- udostępnianie informacji m.in. na stronach internetowych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej i Województwa Śląskiego,
- tworzenie i uaktualnianie baz danych,
- promowanie dobrych praktyk i nowych rozwiązań,
- organizowanie, wspieranie, promowanie przedsięwzięć o zasięgu lub znaczeniu regionalnym na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- organizowanie i współorganizowanie różnych form doskonalenia zawodowego osób działających w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie w tym m.in.: konferencji, szkoleń, narad, warsztatów, spotkań,
- realizację przedsięwzięć mających na celu wsparcie osób bezpośrednio pracujących z osobami dotkniętymi przemocą w rodzinie i osobami stosującymi przemoc,
- wdrażanie działań mających na celu podniesienie poziomu wiedzy oraz kształtowanie postaw społecznych wolnych od przemocy, skierowanych do różnych grup odbiorców,
- wspieranie programów mających na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinie,
- przedsięwzięcia na rzecz dostosowania do potrzeb społecznych lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Zadania ujęte w *Programie* będą realizowane zgodnie z rocznymi planami wydatków, w których ujmowane są zadania przewidziane do realizacji na dany rok budżetowy.

Środki finansowe na realizację *Programu* pochodzą z budżetu Województwa Śląskiego, zgodnie z planem budżetu Województwa na dany rok. Zakłada się możliwość realizacji projektów współfinansowanych z innych źródeł. W przypadku zadań realizowanych wspólnie z innymi podmiotami przewiduje się możliwość współfinansowania działań.

VII. Monitoring i ewaluacja realizacji Programu

Zadania związane z prowadzeniem monitoringu i ewaluacji Programu są zgodne z systemem wdrażania, monitorowania i ewaluacji Strategii Polityki Społecznej Województwa Śląskiego na lata 2020-2030 oraz Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

Bieżąca ocena zadań Programu dokonywana jest poprzez analizę ich realizacji pod względem efektywności, użyteczności, trwałości oddziaływania, z wykorzystaniem wskaźników monitoringu i ewaluacji zadań, kontroli merytorycznej i finansowej zadań zleczanych oraz bieżącej ewaluacji szkoleń i konferencji.

Monitorowanie realizacji Programu umożliwi kompetentną i rzetelną ocenę zrealizowanych zadań oraz osiągniętych celów.

Zestawienie wskaźników monitoringu i ewaluacji

	Wskaźniki	wartość docelowa (do osiągnięcia do 2025 roku)
Cel operacyjny 1 Edukacja publiczna oraz wspieranie oddziaływań profilaktycznych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.	– liczba kampanii/przedsięwzięć społecznych/informacyjnych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie	5
	– liczba zorganizowanych konferencji	2
	– liczba uczestników konferencji	100
	– liczba wykonanych diagnoz potrzeb szkoleniowych	5
	– liczba zorganizowanych szkoleń z obszaru przeciwdziałania przemocy w rodzinie	10
	– liczba uczestników szkoleń	200
	– wyniki ewaluacji szkoleń (średnie oceny z całego roku w skali 0-5)	4,60
	– liczba przedsięwzięć obejmujących wsparcie osób bezpośrednio pracujących z osobami uwięzonymi w przemoc w rodzinie	3
	– liczba uczestników przedsięwzięć obejmujących wsparcie osób bezpośrednio pracujących z osobami uwięzonymi w przemoc w rodzinie	15
	– liczba zrealizowanych przedsięwzięć na rzecz kształtowania świadomości społecznej w zakresie przyczyn i skutków przemocy w rodzinie	5
– liczba uczestników wspartych przedsięwzięć profilaktyczno-edukacyjnych na rzecz kształtowania postaw społecznych wolnych od przemocy	50	

	Wskaźniki	wartość docelowa (do osiągnięcia do 2025 roku)
Cel operacyjny 2 Wspieranie lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie.	– liczba wspartych projektów na rzecz wzmocnienia lokalnych systemów przeciwdziałania przemocy w rodzinie	6
	– liczba uczestników programów mających na celu przeciwdziałanie przemocy w rodzinie	15
	– liczba przedsięwzięć realizowanych na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie z samorządami lokalnymi, organizacjami pozarządowymi i innymi partnerami	6
	– liczba zawartych porozumień/umów współpracy	2
	– liczba upowszechnionych informacji o możliwościach i formach uzyskania pomocy oraz o podmiotach działających w obszarze przeciwdziałania przemocy	8
	– liczba upowszechnionych dobrych praktyk i rozwiązań w obszarze przeciwdziałania przemocy w rodzinie	3

	Wskaźniki	wartość docelowa (do osiągnięcia do 2025 roku)
Cel operacyjny 3 Monitorowanie problemów związanych z przemocą w rodzinie.	– liczba przeprowadzonych lub zleconych badań	1
	– liczba opracowań/analiz w zakresie monitorowania problemów związanych z przemocą w rodzinie	2

VIII. Ramowy program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych wobec sprawców przemocy w rodzinie⁴²

Zagadnienia wstępne

Opracowywanie ramowych programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie należy do zadań samorządu województwa, natomiast opracowywanie i realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc należy do zadań z zakresu administracji rządowej realizowanych przez powiat.

Działania określone powyżej stanowią integralną część systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie i obejmują oddziaływania zarówno interwencyjne, jak i psychologiczne, adresowane do osób stosujących przemoc w rodzinie. Ich cel ukierunkowany jest na zmianę zachowań osób dopuszczających się przemocy wobec członków rodziny, jak również pośrednio na ochronę ofiar i zwiększenie ich bezpieczeństwa, która to kwestia jest priorytetowa w całym systemie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Działania te stanowią również wyraźny krok w kierunku podkreślenia rangi działań adresowanych do osób stosujących przemoc w powstrzymaniu przemocy w rodzinie, akcentując ich odpowiedzialność za jej stosowanie. Wraz z rozszerzeniem instrumentów oddziaływań wobec osób stosujących przemoc poprzez wejście w życie przepisów związanych z możliwością izolowania osób stosujących przemoc od osób jej doświadczających poprzez nałożenie obowiązku nakazu opuszczenia miejsca zamieszkania, zakazu zbliżania do miejsca zamieszkania i najbliższego otoczenia (zarówno dzięki uprawnieniom policji, jak i rozszerzeniu działań sądowych) niezbędne jest formułowanie oferty o charakterze psychologicznym, w tym korekcyjno-edukacyjnym wyposażającej osoby stosujące przemoc w narzędzia do zmiany zachowań, w tym zatrzymania agresji i stosowania przemocy wobec bliskich. Łączenie oddziaływań interwencyjnych z ofertą pomocy o charakterze korekcyjno-edukacyjnym stanowi kompleksową odpowiedź na potrzeby w zakresie zwiększania skuteczności działań powstrzymujących przemoc.

Zawartość merytoryczna programów opiera się na następujących wspólnych dla wszystkich modeli założeniach :

- przemoc jest szkodliwym i raniącym zachowaniem opartym na wykorzystywaniu siły i przewagi wobec osób słabszych,
- przemoc w bliskich relacjach jest zachowaniem wyuczonym,
- przemoc jest wyborem, za który sprawca ponosi odpowiedzialność,
- zaprzestanie stosowania przemocy jest możliwe do osiągnięcia,
- przemocy w żadnym wypadku nie można usprawiedliwiać,
- źródła przemocy tkwią w kulturowych i obyczajowych stereotypach dotyczących płci, rasy, orientacji seksualnej prowadząc do dyskryminacji jednostek i grup,
- przemoc jest wzmacniana przez przekazy generacyjne,
- spożywanie alkoholu nie jest przyczyną przemocy ale pełni rolę katalizatora, szczególnie u osób mających tendencję do stosowania przemocy w bliskich relacjach,
- picie alkoholu nie jest okolicznością usprawiedliwiającą zachowania oparte na przemocy,
- osoby stosujące przemoc mające problem alkoholowy/będące uzależnione w pierwszej kolejności kierowane są do placówek terapii uzależnienia i współuzależnienia.

⁴² Liliana Krzywicka, *Ramowy Program Oddziaływań Edukacyjno – Korekcyjnych wobec osób stosujących przemoc w rodzinach alkoholowych*, opracowanie wykonane na zlecenie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej Województwa Śląskiego, Katowice, 2020 rok.

Cele główne i cele szczegółowe programu oraz spodziewane efekty

Celem głównym programu jest zwiększenie skuteczności oddziaływań wobec osób stosujących przemoc w rodzinie poprzez sformułowanie i realizację oferty pomocy o charakterze korekcyjno-edukacyjnym jako uzupełnienie oddziaływań interwencyjnych.

Cele szczegółowe programu:

- zwiększenie samoświadomości poprzez nabycie wiedzy o przemoc, jej rodzajach, źródłach i skutkach oraz określenie i uświadomienie odpowiedzialności za jej stosowanie,
- nabycie umiejętności rozpoznawania myślenia i zachowań naruszających prawa innych osób oraz konstytuujących zachowania przemocowe,
- zyskanie umiejętności kontroli zachowania w sposób konstruktywny dla siebie i innych, w tym wyrażania swoich potrzeb oraz wywierania wpływu na innych w sposób respektujący ich prawa,
- doskonalenie umiejętności rozwiązywania kwestii spornych i konfliktów w bliskich relacjach,
- nabycie umiejętności radzenia sobie z obciążeniem, stresem i frustracją w sposób efektywny,
- poznanie strategii budowania bliskich relacji opartych na zaufaniu i poszanowaniu autonomii innych,
- poznanie metod i form wychowawczych bez użycia przemocy,
- uzyskanie informacji o możliwościach odbycia terapii oraz przygotowanie do procesu terapeutycznego.

Spodziewanym efektem programu jest ograniczenie skali zjawiska przemocy domowej poprzez powstrzymanie się osób stosujących przemoc od zachowań agresywnych i opartych na stosowaniu przemocy oraz zwiększenie bezpieczeństwa osób dotkniętych przemocą domową.

Charakterystyka grupy odbiorców – grupy docelowej

Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych kierowany jest do osób stosujących przemoc w rodzinie, w tym do:

- osób skazanych za czyny związane ze stosowaniem przemocy w rodzinie, odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach karnych albo wobec których sąd warunkowo zawiesił wykonanie kary, zobowiązując je do uczestnictwa w oddziaływaniach korekcyjno-edukacyjnych,
- osób stosujących przemoc w rodzinie, które uczestniczą w terapii leczenia uzależnienia od alkoholu lub narkotyków, lub innych środków odurzających, substancji psychotropowych albo środków zastępczych, dla których oddziaływania korekcyjno-edukacyjne mogą stanowić uzupełnienie podstawowej terapii,
- osób, które w wyniku innych okoliczności zgłoszą się do uczestnictwa w programie korekcyjno-edukacyjnym.

Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych może być realizowany w warunkach tzw. wolnościowych, jak również w jednostkach penitencjarnych – aresztach i zakładach karnych. Może być realizowany jako uzupełnienie terapii leczenia uzależnienia od alkoholu lub innych środków psychoaktywnych, zastępczych w placówkach leczniczych, terapeutycznych. Zakłada się, że osoby stosujące przemoc będące osobami czynnie uzależnionymi od alkoholu, narkotyków i innych środków psychoaktywnych kieruje się w pierwszej kolejności na terapię uzależnienia. Kwestia ta jest bardzo ważna, ponieważ osoba uzależniona koncentruje się na realizowaniu swoich potrzeb związanych z używaniem środków psychoaktywnych i w związku z tym nie jest w stanie

uruchomić refleksji związanej z agresywnym zachowaniem i przyjąć za nie odpowiedzialności. Trzeźwość zwiększa szansę na osiągnięcie zmiany zachowania.

Motywowanie i zasady kierowania osób do udziału w programie

Zdecydowana większość uczestników programów korekcyjno-edukacyjnych to osoby, których okoliczności życia, obawy przed konsekwencjami lub konsekwencje prawne stosowania przemocy, zmuszają do podjęcia decyzji o udziale w programie. Istotne okazują się działania motywujące podejmowane w systemie interwencyjnym – w tym w ramach procedury „Niebieskie Karty” oraz te podejmowane przez kuratorów sądowych, prokuratorów, policjantów. Są to przede wszystkim rozmowy motywujące, bazujące na nowoczesnych strategiach motywowania, w tym wykorzystujące np. zasady i techniki dialogu motywującego oraz rozmowy wyposażające klientów w wiedzę i rozumienie celu i korzyści udziału w programie.

Realizacja programu zakłada stałą współpracę z instytucjami, organizacjami, zespołami interdyscyplinarnymi i grupami roboczymi. Dlatego też nieodzownym elementem jego realizacji w zakresie dotyczącym pozyskiwania uczestników powinno być informowanie służb i instytucji w tym, prokuratury i sądu o uruchomieniu programu w danym powiecie, jego celach i terminie realizacji i zasadach naboru, jak też przygotowywanie informatorów o programie edukacyjno-korekcyjnym, jego celach, terminach i zasadach uczestnictwa.

Organizacja zajęć

Zajęcia realizowane w ramach programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych pomimo, że posiadają pewien walor terapeutyczny, nie stanowią formy osobistej psychoterapii osoby stosującej przemoc. Nie wyklucza to jednak podejmowania przez osoby stosujące przemoc i uczestniczące w programie osobistej decyzji o psychoterapii, a wręcz jest oczekiwaną konsekwencją. Stanowi ona bowiem uzupełnienie lub kontynuację procesu zmian.

Organizując zajęcia, szczególnie należy zwrócić uwagę na to, że oddziaływania korekcyjno-edukacyjne wobec osób stosujących przemoc nie prowadzi się w miejscach, w których udziela się pomocy osobom doznającym przemocy, ze szczególnym uwzględnieniem miejsc schronienia dla ofiar przemocy.

Zajęcia wchodzące w skład programu powinny być prowadzone w grupach, których wielkość pozwoli na sprawne i niezakłócone ich realizowanie oraz da możliwość wykonywania w trakcie programu praktycznych ćwiczeń grupowych, mających na celu zmianę zachowań i postaw związanych z przemocą oraz rozwijanie umiejętności samokontroli i konstruktywnego współzycia uczestników oddziaływań.

Zajęcia w ramach programu powinny być realizowane w małych grupach (7-15 osób) i obejmować około 60 godzin pracy o charakterze edukacyjno-warsztatowym. Od zasady tej możliwe są odstępstwa pod warunkiem przeprowadzenia oddziaływań z uwzględnieniem wszystkich treści merytorycznych przewidzianych do realizacji w ramach programu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych. Przerwy między zajęciami powinny być nie dłuższe niż 7 dni, z wyjątkiem przypadków dni wolnych od pracy, świąt itp.

Realizacja programu zakłada pracę w grupie typu otwartego w tzw. trybie ciągłym, jak również w grupach zamkniętych. W każdym z tych przypadków niezbędne jest określenie jasnych zasad uczestnictwa w zajęciach.

Zasady naboru i kontrakt

W ramach naboru do programu oddziaływań korekcyjno – edukacyjnych niezbędne jest określenie:

- grupy odbiorców (grupy mogą być jednorodne pod względem płci, jak również koedukacyjne),

- wszelkich warunków kwalifikacji i reguł uczestnictwa w programie, w tym ram czasowo-organizacyjnych.

Zasady ujęte w kontrakcie obejmują takie kwestie jak:

- wymogi dotyczące punktualności, przebiegu zajęć i przerw, obecności na zajęciach, w tym warunki jakie należy spełnić, by program ukończyć oraz okoliczności powodujące wykluczenie z programu,
- określenie konsekwencji, w tym konsekwencji formalnych (np. powiadomienie sądu w przypadku osób kierowanych przez sąd) w sytuacji uchylania się od udziału w programie lub opuszczenia programu w wyniku łamania zasad określonych w kontrakcie,
- obowiązek bezpiecznego i zgodnego z zasadami współżycia społecznego zachowania w trakcie zajęć, w tym określenie zasad komunikacyjnych w grupie oraz wprowadzenie zasady poufności,
- informacje o celach i zasadach przetwarzania, udostępniania danych osobowych i pozyskanych informacji (RODO),
- zobowiązanie się do powstrzymywania się od przemocy wobec członków rodziny i innych osób,
- zobowiązanie się do powstrzymania się od zażywania środków psychoaktywnych,
- udzielenie informacji o konsekwencjach prawnych w przypadku pozyskania wiedzy o stosowaniu przemocy podczas udziału w programie będącej przestępstwem określonym w polskim systemie prawnym i stosownych działaniach interwencyjnych,
- informowanie o monitorowaniu zachowania i efektów programu, jego celach i formach oraz zasadach kontaktu z podmiotami i osobami, będącymi źródłem informacji.

W ramach organizowania naboru uczestników do programu niezbędne jest odbycie konsultacji diagnostyczno-kwalifikujących. Konsultacje te powinny uwzględniać:

- określenie motywacji kandydata, w tym zdolności do uznania przez niego faktu stosowania przemocy,
- rozeznanie sytuacji rodzinnej, życiowej kandydata, form stosowanej przez niego przemocy, jej skutków, konsekwencji w tym konsekwencji prawnych,
- ocenę stanu psychicznego, kluczowych problemów psychologicznych, w tym poważnych zaburzeń emocjonalnych, chorób psychicznych. W tym ostatnim przypadku niezbędne jest udostępnienie oferty profesjonalnej, specjalistycznej pomocy i terapii. Osoby aktywnie uzależnione od środków psychoaktywnych kieruje się do placówek specjalizujących się w terapii uzależnień.
- przedstawienie celów i zasad udziału w programie.

Ważnym elementem diagnostycznym jest również ocena poziomu zagrożenia osób doznających przemocy, które zamieszkują z osobą stosującą przemoc. W tym przypadku istotne jest pozyskanie informacji dotyczących w szczególności:

- form przemocy,
- zagrożenia zabójstwem/samobójstwem, fantazji zabójczych/samobójczych,
- posiadania dostępu do broni, wcześniejszych aktów z użyciem broni,
- posiadania zakazu zbliżania się i związanych z tym faktem nasileniem obsesyjnych myśli i tendencji prześladowczych,
- łamania zakazu zbliżania się do osób doznających przemocy,
- niedawnego, bezpośredniego rozstania z partnerką, dziećmi, epizodu separacyjnego, skutkującego zagrażającym zachowaniem pod wpływem afektu,
- wpływu przemocy na dzieci, doznawania przez nich przemocy w sposób bezpośredni,

- nadużywania leków, alkoholu, narkotyków,
- doświadczania ostrej depresji.

Treść programu - moduły tematyczne

Program oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych łączy formułę edukacyjną z warsztatową o charakterze korekcyjnym. Fakultatywnie może on być uzupełniony konsultacjami indywidualnymi. Formuła edukacyjna poprzez dostarczenie wiedzy służy poszerzeniu wglądu we własne przekonania, sposobu przeżywania i zachowania, który konstytuuje zachowania oparte na przemocy. Praca edukacyjna o charakterze korekcyjnym zakłada zmianę systemu przekonań, postaw i zachowań w kierunku budowania relacji opartych na poszanowaniu praw, granic, podmiotowości innych osób. Obejmuje ona między innymi następujące treści edukacyjne:

- pojęcie przemocy w bliskich relacjach, jej źródła, mechanizmy i skutki,
- mity i stereotypy kształtujące postawy i zachowania oparte o przemoc,
- problemy władzy i kontroli w bliskich związkach,
- efektywna, asertywna komunikacja – jej zasady i formy,
- konflikt – konstruktywne strategie rozwiązywania konfliktów,
- „NVC” – komunikacja bez przemocy – jej idea i zasady,
- środki psychoaktywne a zaburzenia zachowania i stosowanie przemocy,
- odpowiedzialność za przemoc, odpowiedzialność za zmianę, odpowiedzialność za uczucia i zachowanie – podstawy samokontroli,
- stres, frustracja – sposoby radzenia sobie ze stresem,
- efektywne strategie wychowawcze – wychowanie bez przemocy,
- przemoc seksualna – seksualność w bliskich związkach,
- tolerancja, szacunek wobec innych, ze szczególnym uwzględnieniem osób zależnych.

Formuła korekcyjna włączająca metody aktywne obejmuje:

- wykorzystanie interakcji między uczestnikami grupy i samego procesu grupowego do uczenia się umiejętności interpersonalnych niezbędnych do budowania konstruktywnych, przyjaznych relacji z innymi, w tym w szczególności bliskich związków,
- ćwiczenia w zakresie asertywnych sposobów wyrażania uczuć, potrzeb, opinii i preferencji,
- uczenia się i ćwiczenie zasad poprawnej komunikacji,
- poznanie form konstruktywnego odreagowania i metod relaksacji jako sposobów radzenia sobie ze stresem,
- ćwiczenie umiejętności odraczania reakcji i gratyfikacji,
- ćwiczenie umiejętności samokontroli i zarządzania własnym zachowaniem – wychodzenie z reagowania w kierunku decydowania o swoim zachowaniu,
- rozbudzanie empatii w kontakcie z innymi uczestnikami grupy,
- ćwiczenie umiejętności rozwiązywania kwestii spornych w relacjach – radzenie sobie z konfliktem,
- nabycie umiejętności obrony swoich praw w sposób asertywny.

Konsultacje indywidualne związane są ze spersonalizowaniem i pogłębianiem procesu oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych. Mogą one stanowić integralną część programu ujętą w kontrakcie. Stanowią specyficzny wymiar pracy z klientem obejmujący m. in.:

- pozyskanie informacji o funkcjonowaniu uczestnika w różnych obszarach życia, w tym w przeszłości,
- analizę historii relacji, w których uczestnik stosował przemoc, odkrycie schematów reagowania w bliskich relacjach, tendencji do odtwarzania zachowań itp.,

- historię interwencji związanych ze stosowaniem przemocy,
- doświadczenia związane z używaniem alkoholu i innych substancji psychoaktywnych w toku życia,
- historię agresywnych i przemocowych zachowań wobec innych osób,
- kolizje z prawem, konsekwencje prawne,
- aspekty rozwoju wyjaśniające funkcjonowanie uczestnika.

Formy i metody realizacji programu

Zajęcia w ramach programu mają charakter grupowy o cechach edukacyjno-warsztatowych. Jest to jedna z najbardziej efektywnych formuł pracy z osobami stosującymi przemoc w rodzinie, ponieważ stwarza możliwość wymiany doświadczeń, poszerzenia perspektywy, uzyskanie identyfikacji umożliwiającej rozumienie problemu i dróg jego rozwiązania. Pomaga ona uczestnikom określić kierunek zmiany w obszarze myślenia, przeżywania i zachowania oraz uruchomić proces zmiany. Zajęcia grupowe mogą być realizowane w formie grup otwartych lub zamkniętych. Spotkania indywidualne stanowią formę uzupełniającą. Mogą być uznane jako obowiązkowe, gdy stanowią integralną część programu. Niezbędne jest określenie ich celu i częstotliwości. Zajęcia realizowane są w formie psychoedukacji, jak również mogą wykorzystywać metody audiowizualne (filmy), aktywne metody pracy warsztatowej - ćwiczenia indywidualne, grupowe, dramę, „burzę mózgów”, dyskusje moderowane, wizualizacje, zadania domowe, wykorzystanie kwestionariuszy autodiagnostycznych itp. Zaleca się, aby zajęcia prowadzone były przez dwóch trenerów: kobietę i mężczyznę, których wzajemne relacje i styl komunikowania się stanowi model zachowań o charakterze korekcyjnym dla uczestników.

Dokumentacja

Działania i czynności realizowane w ramach programu powinny być dokumentowane. Dokumentacja obejmuje pracę w formule grupowej (np. listy obecności, opis zajęć), jak również działania diagnostyczne i konsultacje indywidualne (np. karty uczestnika, kwestionariusze diagnostyczne).

Dokumentacja zawierająca dane osobowe, w tym tzw. dane wrażliwe powinna chroniona zgodnie z zasadami bezpieczeństwa i ochrony informacji. Uczestnik powinien być poinformowany o celach i zasadach gromadzenia, przetwarzania i udostępniania informacji i danych osobowych.

Ewaluacja zajęć i efektywności programu

Ewaluacja programu obejmuje ocenę korzyści i poziomu zadowolenia z udziału w programie, bezpośrednich efektów i wymiernych zmian np. zmiany myślenia, przekonań, sposobów komunikacji, zachowań w trakcie programu itp., efektów odroczonej w czasie związanych ze zmianami w zachowaniu, życiu rodzinnym osobistym i innych jego wymiarach.

Ewaluacja przeprowadzana jest bezpośrednio na zakończenie programu, jak również w pewnych interwałach czasowych po jego ukończeniu, co może być określone w zasadach ewaluacji. Tak rozumiana ewaluacja dotyczy nie tylko powstrzymywania się od zachowań opartych na przemocy, ale dotyczy przede wszystkim zmian, jakich dokonał uczestnik po ukończeniu programu.

Monitorowanie efektów programu

Przebieg i efekty oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych powinny obejmować działania monitorujące i ewaluacyjne w celu doskonalenia metod i narzędzi pracy z osobami stosującymi przemoc jak również w celu doboru trafnych i skutecznych metod interwencji. Podmioty realizujące

programy oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych powinny określić zasady monitorowania zachowań osób stosujących przemoc w trakcie programu, jak również do 3 lat po jego zakończeniu w oparciu o współpracę z instytucjami i organizacjami realizującymi działania związane z przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie. Monitorowanie efektów obok wcześniej opisanej ewaluacji dotyczy przede wszystkim głównego celu, jakim jest powstrzymanie się od stosowania przemocy i odnosi się do tworzenia systemu monitorowania zachowań osób stosujących przemoc biorących udział w programie.

Realizatorzy zajęć – wymagania, kwalifikacje, superwizja

Realizatorami programu mogą być osoby spełniające następujące warunki:

- ukończyły studia II stopnia na jednym z kierunków: psychologia, pedagogika, pedagogika specjalna, nauki o rodzinie, politologia, politologia i nauki społeczne w zakresie pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej, resocjalizacji lub pracy socjalnej, albo na innym kierunku uzupełnionym studiami podyplomowymi w zakresie psychologii, pedagogiki, resocjalizacji;
- posiadają zaświadczenie o ukończeniu szkoleń w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie w wymiarze co najmniej 100 godzin, w tym w wymiarze 50 godzin w zakresie pracy z osobami stosującymi przemoc w rodzinie;
- mają udokumentowany co najmniej 3-letni staż pracy w instytucjach realizujących zadania na rzecz przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Realizatorzy programu zobowiązani są do przestrzegania wysokich standardów etycznych i pragmatycznych, opartych na aktualnej wiedzy i badaniach. Powinny korzystać z superwizji. Superwizja pracy indywidualnej i grupowej jest powszechnym standardem pracy nakierowanym na doskonalenie warsztatu pracy, przeciwdziałanie skutkom obciążenia i wypalenia zawodowego związanego z procesem pomagania.

Realizowana powinna być ona przez osoby/podmioty zewnętrzne gwarantujące poufność i komfort wglądu w procesy związane z relacją z klientem i realizacją określonych interwencji psychologicznych.

Finansowanie programu

Zgodnie z art. 6 ust. 4 pkt 2 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie opracowywanie i realizacja programów oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych dla osób stosujących przemoc w rodzinie należy do zadań z zakresu administracji rządowej realizowanych przez powiat. Środki na realizację i obsługę programów zapewnia budżet państwa.